

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

एम.ए. (A.I.H.C. &A.) (सत्र - I) (नवीन) (NEP CBCS) परीक्षा:

मार्च/एप्रिल - २०२६

Introduction to Archaeology (240111101)

वार, दिनांक : शुक्रवार, १७-०४-२०२६
वेळ: दुपारी ०३:०० ते ०५:३०

कमाल गुण: ६०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा.

१२

- १) पुरातत्त्व शास्त्र मुख्यतः कशाचा अभ्यास करते?
 - अ) भविष्यकालीन समाज
 - ब) भौतिक अवशेषांद्वारे मानवाचा भूतकाळ
 - क) राजकीय व्यवस्था
 - ड) आधुनिक तंत्रज्ञान
- २) "Archaeology" हा शब्द कोणत्या भाषेतून आला आहे?
 - अ) लॅटिन
 - ब) ग्रीक
 - क) संस्कृत
 - ड) फारसी
- ३) खालीलपैकी पुरातत्त्वीय स्तोत्र कोणता?
 - अ) मातीची भांडी
 - ब) नाणी
 - क) साधने
 - ड) वरील सर्व
- ४) स्तरविद्या (Stratigraphy) कशाशी संबंधित आहे?
 - अ) जीवाश्म
 - ब) मातीचे स्तर
 - क) वास्तुकला
 - ड) हवामान
- ५) उत्खननाचा उपयोग कशासाठी केला जातो?
 - अ) स्थळ नष्ट करण्यासाठी
 - ब) फक्त स्मारके जतन करण्यासाठी
 - क) जमिनीत गाडलेले अवशेष मिळवण्यासाठी
 - ड) भाषा अभ्यासासाठी
- ६) वनस्पती अवशेषांचा अभ्यास काय म्हणतात?
 - अ) Archaeozoology
 - ब) Epigraphy
 - क) Archaeobotany
 - ड) Numismatics

- प्र.४ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १२
अ) पुरातत्त्व शास्त्राची व्याख्या, उद्दिष्टे व व्याप्ती स्पष्ट करा.
किंवा
ब) पुरातत्त्व स्त्रोतांचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- प्र.५ दीर्घोत्तरी प्रश्न. १२
भारतातील पुरातत्त्व संशोधनाचा विकास व विद्वानांचे योगदान स्पष्ट करा.

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

**M.A. (A.I.H.C. &A.) (Semester - I) (New) (NEP CBCS) Examination:
March/April – 2026**

Introduction to Archaeology (240111101)

Day & Date: Friday, 17-04-2026
Time: 03:00 PM To 05:30 PM

Max. Marks: 60

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options.

12

- 1) Archaeology is primarily the study of _____.
a) Future societies
b) Human past through material remains
c) Political systems
d) Modern technology
- 2) The word "Archaeology" is derived from _____.
a) Latin
b) Greek
c) Sanskrit
d) Persian
- 3) Which of the following is an archaeological source?
a) Pottery
b) Coins
c) Tools
d) All of the above
- 4) Stratigraphy is related to the study of _____.
a) Fossils
b) Soil layers
c) Architecture
d) Climate
- 5) Excavation is a method used to _____.
a) Destroy sites
b) Preserve monuments only
c) Recover buried remains
d) Study languages
- 6) The study of plant remains in archaeology is called _____.
a) Archaeozoology
b) Epigraphy
c) Archaeobotany
d) Numismatics
- 7) The Archaeological Survey of India was founded in _____.
a) 1764
b) 1861
c) 1947
d) 1956
- 8) The first Director-General of Archaeological Survey of India was _____.
a) Mortimer Wheeler
b) Alexander Cunningham
c) John Marshall
d) Daya Ram Sahni

Seat No.	
-------------	--

Set	P
-----	---

एम.ए. (A.I.H.C. &A.) (सत्र - I) (नवीन) (NEP CBCS) परीक्षा:

मार्च/एप्रिल - २०२६

Indian Prehistory (240111102)

वार, दिनांक: सोमवार, २०-०४-२०२६
वेळ: दुपारी ०३:०० ते ०५:३०

कमाल गुण: ६०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा.

१२

- १) पुराश्मयुगीन शिकारी एका ठिकाणाहून दुसरीकडे स्थलांतरीत झाले?
अ) कर टाळण्यासाठी ब) नवीन मनोरंजन शोधण्यासाठी
क) अन्न व पाणी शोधणे ड) नवीन वसाहती बांधणे
- २) खालील पैकी कोणते साधन पुरापाषाण संस्कृतीशी संबंधित नाही?
अ) हात कुऱ्हाड ब) चॉपर
क) डॅंबर ड) क्लीव्हर
- ३) नर्मदा-सोन खोऱ्यात प्राण्यांचे ---- काळातील जीवाश्म मुबलक प्रमाणात सापडले आहेत.
अ) ऑलिगोसीन ब) प्लेस्टोसीन
क) ट्रायोसीन ड) प्लिओसीन
- ४) ---- हे थार च्या वाळवंटातील पुरापाषाण काळातील ठिकाण आहे.
अ) जैसलमेर ब) जोधपूर
क) सिंगी तलाव ड) बोरी
- ५) प्रवरा नदीवरील ---- चे समन्वेषण गुड्डन कॉर्विनस यांनी केले.
अ) चिरकी ब) इनामगाव
क) जोर्वे ड) आपेगाव
- ६) मध्याश्मयुगीन माणसाच्या ---- हवामानाशी जुळवून घेण्याच्या क्षमतेमुळे लोकसंख्या वाढली, त्यामुळे नैसर्गिक संसाधनांची कमतरता भासली.
अ) होलोसीन ब) प्लायोसिन
क) मायोसीन ड) ज्युरासिन

- प्र.३ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) १२
- अ) बुझॉम पेंटिंगची वैशिष्ट्ये लिहा.
- ब) आद्यपाषाणकालीन हत्याराची चर्चा करा.
- क) प्रागैतिहासिक युगातील संज्ञानात्मक आणि सांस्कृतिक विकासाचे वर्णन करा.
- ड) प्रागैतिहासिक संस्कृतीत पर्यावरणीय रूपांतर आणि हवामान बदल स्पष्ट करा.
- प्र.४ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १२
- अ) प्रागैतिहासिक युगातील उदरनिर्वाह पद्धती आणि हत्यारे बनविण्याचे तंत्र आरेखनासह सविस्तर लिहा.
- किंवा**
- ब) भीमबेटकाच्या शैलचित्रांमधील संकल्पना आणि आकृतिबंधांचे विश्लेषण करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. १२
- आद्यपुराश्मयुग ते उत्तरपुराश्मयुगीन संस्कृतींच्या संक्रमणात्मक टप्प्याचे उत्खनन केलेल्या अश्मयुगीन स्थळांच्या संदर्भासह टीकात्मक परीक्षण करा.

Seat No.	
----------	--

Set **P**

**M.A. (A.I.H.C. &A.) (Semester - I) (New) (NEP CBCS) Examination:
March/April – 2026
Indian Prehistory (240111102)**

Day & Date: Monday, 20-04-2026
Time: 03:00 PM To 05:30 PM

Max. Marks: 60

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options. 12

- 1) Why did hunter-gatherers move from place to place?
 - a) To avoid taxes
 - b) To find new entertainment
 - c) To find food & water
 - d) To build new settlements

- 2) Which of the following tools is not associated with Paleolithic culture?
 - a) Hand – axe
 - b) Chopper
 - c) Dabber
 - d) Cleaver

- 3) _____ animal fossils have been found abundance in Narmada-Son valley.
 - a) Oligocene
 - b) Pleistocene
 - c) Triocene
 - d) Pliocene

- 4) _____ is a Paleolithic site of Thar Desert.
 - a) Jaisalmer
 - b) Jodhpur
 - c) Singi Talav
 - d) Bori

- 5) _____ site on river Pravara was investigated by Gudrun Corvinus.
 - a) Chirki
 - b) Inamgaon
 - c) Jorwe
 - d) Apegaon

- 6) Adaptability of Mesolithic man to _____ climate resulted in population growth, thus scarcity of natural resources.
 - a) Holocene
 - b) Pliocene
 - c) Miocene
 - d) Jurassic

- 7) _____ rock shelters have the oldest known rock art in India.
 - a) Isampur
 - b) Bagor
 - c) Paisra
 - d) Bhimbetka

- 8) _____ was the earliest mode of subsistence.
 - a) Agriculture
 - b) Trade
 - c) Pastoralism
 - d) Gathering and Scavenging

- ७) मौर्य साम्राज्याचे संस्थापक होते.
 अ) अशोक
 ब) चंद्रगुप्त मौर्य
 क) बिंबिसार
 ड) बिंबिसार
- ८) चंद्रगुप्त मौर्याच्या दरबाराला भेट देणारा ग्रीक कोण होता?
 अ) प्लिनी
 ब) स्ट्रॅबो
 क) मेगास्थेनिस
 ड) हुआन त्सांग
- ९) कुशाण मूळतः खालीलपैकी वंशाचे होते.
 अ) युए – ची जमात
 ब) शक जमात
 क) ग्रीक जमात
 ड) पर्शियन जमात
- १०) सर्वात महान कुशाण शासक ——— होता.
 अ) कनिष्ठ
 ब) हुविष्क
 क) वासुदेव
 ड) विम कडफिसेस
- ११) गुप्त राजवंशाचे संस्थापक ——— होते.
 अ) श्री गुप्त
 ब) चंद्रगुप्त पहिला
 क) समुद्रगुप्त
 ड) कुमारगुप्त
- १२) चंद्रगुप्त पहिला त्याने खालील राजकुमारीशी लग्न करून आपले स्थान मजबूत केले.
 अ) लिच्छवी घराणे
 ब) शक घराणे
 क) ग्रीक घराणे
 ड) कुशाण घराणे

प्र.२ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार)

१२

- अ) इतिहासलेखन म्हणजे काय?
 ब) जनपद म्हणजे काय?
 क) प्राचीन भारतात गणराज्य (गणराज्य) काय होते?
 ड) मगधच्या उदयाची मुख्य कारणे कोणती होती?
 इ) मौर्य साम्राज्याची स्थापना कोणी केली?
 ई) अशोकाचा धम्म काय होता?

प्र.३ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)

१२

- अ) प्राचीन भारताच्या राजकीय इतिहासाला आकार देण्यामध्ये भौगोलिक घटकांचे महत्त्व स्पष्ट करा.
 ब) प्राचीन भारतातील जनपदांची उत्पत्ती आणि विकास स्पष्ट करा.
 क) चंद्रगुप्त मौर्य यांचे जीवन आणि कामगिरी यावर चर्चा करा.
 ड) कुशाण राजवंशाच्या उत्पत्ती आणि सुरुवातीच्या इतिहासावर चर्चा करा.

- प्र.४ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १२
- अ) गुप्त साम्राज्याच्या उदयाची कारणे चर्चा करा.
किंवा
- ब) प्राचीन भारतातील इतिहासलेखनाचे स्वरूप आणि विकास यावर चर्चा करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. १२
- महाजनपदाची राजकीय रचना आणि वैशिष्ट्ये यावर चर्चा करा.

Seat
No.Set **P**

**M.A. (A.I.H.C. & A.) (Semester - I) (New) (NEP CBCS) Examination:
March/April – 2026**

Political History of Ancient India (up to 650CE) (240111103)

Day & Date: Wednesday, 22-04-2026
Time: 03:00 PM To 05:30 PM

Max. Marks: 60

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Select the correct alternative.

12

- 1) Which mountain range forms the natural boundary of India in the north?

a) Aravalli	b) Himalayas
c) Vindhya	d) Satpura

- 2) Which river valley was most important for the rise of early civilizations in India?

a) Godavari Valley	b) Narmada Valley
c) Indus Valley	d) Mahanadi Valley

- 3) Which geographical feature helped protect India from northern invasions?

a) Thar Desert	b) Himalayas
c) Deccan Plateau	d) Western Ghats

- 4) The Khyber Pass connects India with which region?

a) China	b) Central Asia
c) Tibet	d) Sri Lanka

- 5) How many Mahajanapadas are mentioned in Buddhist texts?

a) 12	b) 14
c) 16	d) 18

- 6) The Mahajanapadas are mentioned in _____.

a) Anguttara Nikaya	b) Rigveda
c) Ramayana	d) Arthashastra

- 7) The founder of the Mauryan Empire was _____.

a) Ashoka	b) Chandragupta Maurya
c) Bindusara	d) Bimbisara

- 8) The Greek who visited Chandragupta Maurya's court was _____.

a) Pliny	b) Strabo
c) Megasthenis	d) Huan Tsang

- ८) प्राथमिक माहितीमध्ये काय येते?
 अ) क्षेत्र सर्वेक्षण
 ब) पुस्तके
 क) जर्नल्स
 ड) इंटरनेट
- ९) उत्खनन पध्दत कोणत्या प्रकारात येते?
 अ) दुय्यम माहिती
 ब) सांख्यिकी माहिती
 क) नाही
 ड) प्राथमिक माहिती
- १०) संशोधनातील पक्षपात म्हणजे काय?
 अ) न्याय
 ब) तटस्थता
 क) पूर्वग्रह
 ड) वस्तुनिष्ठता
- ११) पद टिप्पणीचा (तळ टिपा) उपयोग कशासाठी होतो?
 अ) सजावट
 ब) संदर्भ
 क) चित्रे
 ड) सारांश
- १२) ग्रंथसूचीमध्ये काय असते?
 अ) सर्व स्रोत
 ब) फक्त पुस्तके
 क) फक्त लेख
 ड) फक्त वेबसाइट

प्र.२ संक्षिप्त टीपा लिहा. (कोणत्याही चार)

१२

- अ) सामाजिक संशोधनाचे महत्त्व
 ब) चांगल्या संशोधकाचे गुण
 क) वर्णनात्मक संशोधन आराखडा
 ड) सबॉल्टर्न सिध्दांत
 इ) निरीक्षण पध्दत
 ई) ग्रंथसूची लेखन

प्र.३ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)

१२

- अ) हर्मन्यूटिक्स व अर्थनिर्णय परंपरा स्पष्ट करा.
 ब) संशोधन आराखड्याचे प्रकार स्पष्ट करा.
 क) प्राथमिक व दुय्यम माहिती स्पष्ट करा.
 ड) संशोधन लेखनातील वस्तुनिष्ठता स्पष्ट करा.

प्र.४ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. (कोणताही एक)

१२

- अ) संशोधन प्रक्रिया सविस्तर स्पष्ट करा.
 ब) पुरातत्त्वशास्त्रातील प्रक्रिया वादोत्तर पुरातत्व सिध्दांत स्पष्ट करा.

प्र.५ दीर्घोत्तरी प्रश्न.

१२

पुरातत्त्वशास्त्राच्या संदर्भात सामाजिक संशोधनातील माहिती संकलन पध्दती स्पष्ट करा.

Seat No.	
-------------	--

Set P

**M.A. (A.I.H.C. &A.) (Semester - I) (New) (NEP CBCS) Examination:
March/April - 2026**

Research Methodology in A.I.H.C. & Archaeology (240111105)

Day & Date: Friday, 24-04-2026
Time: 03:00 PM To 05:30 PM

Max. Marks: 60

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options.

12

- 1) Social research primarily aims at _____.
 - a) Entertainment
 - b) Scientific understanding
 - c) Political propaganda
 - d) Personal gain

- 2) Hermeneutics is related to _____.
 - a) Excavation
 - b) Survey
 - c) Interpretation of texts
 - d) Statistics

- 3) A good researcher must possess _____.
 - a) Bias
 - b) Objectivity
 - c) Laziness
 - d) Ignorance

- 4) Research design means _____.
 - a) Blueprint of research
 - b) Data collection
 - c) Report writing
 - d) Conclusion

- 5) Exploratory research is used when _____.
 - a) Problem is well-defined
 - b) Data is available
 - c) Problem is unknown
 - d) None of these

- 6) Marxist theory emphasizes _____.
 - a) Religion
 - b) Gender
 - c) Language
 - d) Economy and class

- 7) Feminist archaeology focuses on _____.
 - a) Kings
 - b) Women and gender roles
 - c) Economy
 - d) Religion

- 8) Primary data includes _____.
 - a) Field survey
 - b) Books
 - c) Journals
 - d) Internet

- 9) Excavation method is part of _____.
 - a) Secondary data
 - b) Statistical data
 - c) None
 - d) Primary data

Seat No.	
----------	--

Set P

एम.ए. (A.I.H.C. &A.) (सत्र - I) (नवीन) (NEP CBCS) परीक्षा:

मार्च/एप्रिल - २०२६

Introduction to Museology (240111106)

वार, दिनांक: सोमवार, २७-०४-२०२६

कमाल गुण: ६०

वेळ: दुपारी ०३:०० ते ०५:३०

- सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा.

१२

- १) संग्रहालय म्हणजे काय?
अ) प्राचीन वस्तू विकण्याचे ठिकाण
ब) ऐतिहासिक, सांस्कृतिक आणि वैज्ञानिक मूल्याच्या वस्तू गोळा करण्याचे, जतन करण्याचे आणि प्रदर्शित करण्याचे ठिकाण
क) इतिहासाची शाळा
ड) संशोधन प्रयोगशाळा
- २) 'संग्रहालय' हा शब्द कोणत्या भाषेतून आला आहे?
अ) लॅटिन
ब) ग्रीक
क) संस्कृत
ड) फ्रेंच
- ३) संग्रहालयशास्त्र प्रामुख्याने अभ्यास करते.
अ) फक्त संग्रहालय वास्तुकला
ब) संग्रहालय संघटना आणि व्यवस्थापनाचा अभ्यास
क) प्राचीन साहित्याचा अभ्यास
ड) पुरातत्त्व उत्खनन
- ४) संग्रहालय शास्त्राला असेही म्हणतात.
अ) संग्रहालय विज्ञान
ब) कला विज्ञान
क) सांस्कृतिक अभ्यास
ड) वारसा विज्ञान
- ५) संपादन म्हणजे ——.
अ) वस्तूंची विक्री
ब) संग्रहालय संग्रहासाठी वस्तू मिळवणे
क) वस्तू नष्ट करणे
ड) वस्तू निर्यात करणे

- प्र.३ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) १२
- अ) संग्रहालयाची व्याख्या करा आणि समाजातील त्याची ध्येय, उद्दिष्टे आणि कार्ये स्पष्ट करा.
- ब) संग्रहालयातील वस्तू मिळवण्याच्या विविध पद्धती स्पष्ट करा.
- क) संग्रहालयातील वस्तूंचे संवर्धन आणि जतन करण्याची संकल्पना आणि महत्त्व स्पष्ट करा.
- ड) भारतीय खजिना कायदा, १८७८ च्या तरतुदी स्पष्ट करा.
- प्र.४ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १२
- अ) संग्रहालयातील विविध प्रकारच्या साहित्यांचे वर्णन करा.
किंवा
- ब) संग्रहालयाच्या नियामक मंडळाची रचना आणि कार्ये स्पष्ट करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. १२
- आधुनिक समाजात संग्रहालयांची शैक्षणिक भूमिका स्पष्ट करा.

Seat No.	
-------------	--

Set **P**

**M.A. (A.I.H.C. &A.) (Semester - I) (New) (NEP CBCS) Examination:
March/April – 2026
Introduction to Museology (240111106)**

Day & Date: Monday, 27-04-2026
Time: 03:00 PM To 05:30 PM

Max. Marks: 60

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options.**12**

- 1) What is a museum?
 - a) A place for selling antiques
 - b) A place for collecting, preserving and displaying objects of historical, cultural and scientific value
 - c) A school for history
 - d) A research laboratory

- 2) The word 'Museum' is derived from which language?
 - a) Latin
 - b) Greek
 - c) Sanskrit
 - d) French

- 3) Museology mainly deals with _____.
 - a) Museum architecture only
 - b) Study of museum organization and management
 - c) Study of ancient literature
 - d) Archaeological excavation

- 4) Museology is also known as _____.
 - a) Museum Science
 - b) Art Science
 - c) Cultural Studies
 - d) Heritage Science

- 5) Acquisition means _____.
 - a) Selling objects
 - b) Obtaining objects for museum collection
 - c) Destroying objects
 - d) Exporting objects

- 6) One method of acquiring museum objects is _____.
 - a) Donation
 - b) Purchase
 - c) Excavation
 - d) All of the above

- 7) Conservation means _____.
 - a) Protection and repair of objects
 - b) Selling objects
 - c) Destroying objects
 - d) Transporting objects

- 8) Preservation means _____.
a) Preventing deterioration b) Destroying objects
c) Selling objects d) Exporting objects
- 9) The governing body of a museum is responsible for _____.
a) Policy making b) Administration
c) Management d) All of the above
- 10) Museum staff includes _____.
a) Curator b) Conservator
c) Security staff d) All of the above
- 11) National Museum is located in _____.
a) Delhi b) Mumbai
c) Kolkata d) Hyderabad
- 12) National Museum was established in _____.
a) 1949 b) 1814
c) 1958 d) 1972

Q.2 Write Short Notes. (Any Four)**12**

- a) Define Museum.
- b) What is Museology?
- c) Acquisition of Museum Objects.
- d) Conservation of Museum Objects.
- e) Museum Administration.
- f) National Museum, New Delhi.

Q.3 Answer the following question. (Any Two)**12**

- a) Define museum and explain its aims, objectives, and functions in society.
- b) Explain the various methods of acquisition of museum objects.
- c) Explain the concept and importance of conservation and preservation of museum objects.
- d) Explain the provisions of the Indian Treasure Trove Act, 1878.

Q.4 Answer the following question in detail. (Any One)**12**

- a) Describe the different types of museum materials.

OR

- b) Explain the structure and functions of the governing body of a museum.

Q.5 Answer the following question in detail.**12**

Describe the educational role of museums in modern society.

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

M.A. (A.I.H.C.&A.) (सत्र – II) (नवीन) (NEP CBCS) परीक्षा:
मार्च/एप्रिल – २०२६
Political History of Ancient India (up to 650 to 1200 CE)
(240111201)

वार, दिनांक: गुरुवार, १६-०४-२०२६
वेळ: सकाळी ११:०० ते ०१:३०

कमाल गुण: ६०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

- प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा. १२
- १) भारतीय इतिहासातील कोणत्या कालखंडाला सामान्यतः प्रारंभिक मध्ययुगीन काळ म्हणून संबोधले जाते?
- अ) २००-५०० इ.स ब) ६५०-१२०० इ.स
क) १२००-१५०० इ.स ड) ३००-७०० इ.स
- २) प्रारंभिक मध्ययुगीन भारतीय राज्यव्यवस्थेचे सामंती मॉडेल प्रामुख्याने यांनी प्रस्तावित केले होते.
- अ) आर. एस. शर्मा ब) रोमिला थापर
क) इरफान हबीब ड) बिपन चंद्र
- ३) वर्धन राजवंशाचे संस्थापक होते.
- अ) हर्ष ब) प्रभाकरवर्धन
क) राज्यवर्धन ड) पुष्यभूती
- ४) हर्षवर्धनने कोठून राज्य केले?
- अ) कनौज ब) पाटलीपुत्र
क) उज्जैन ड) मथुरा
- ५) चोल राजवंशाची राजधानी होती.
- अ) कांचीपुरम ब) तंजावर
क) मदुराई ड) वातापी
- ६) चोल राजवंशाचा सर्वात महान शासक होता.
- अ) राजराज चोल पहिला ब) पुलकेशिन दुसरा
क) कृष्ण पहिला ड) महेंद्रवर्मन

- ७) जमीन दान सामान्यतः दिले जात असे.
 अ) शेतकरी
 ब) ब्राह्मण आणि मंदिरे
 क) सैनिक
 ड) व्यापाऱ्यांना
- ८) ब्राह्मणांना दिलेल्या जमीन दानास असे म्हटले जात असे.
 अ) ब्रह्मदेय
 ब) अग्रहार
 क) अ आणि ब
 ड) देवदान
- ९) भारत आणि मध्य आशियाला जोडणारा मुख्य व्यापारी मार्ग होता.
 अ) रेशीम मार्ग
 ब) मसाला मार्ग
 क) कापसाचा मार्ग
 ड) लोह मार्ग
- १०) सागरी व्यापार म्हणजे ——.
 अ) जमीन
 ब) समुद्र
 क) हवा
 ड) फक्त नदी
- ११) पूर्वमध्ययुगीन भारतातील शिलालेखांमध्ये कोणती भाषा मोठ्या प्रमाणात वापरली जात होती?
 अ) संस्कृत
 ब) अरबी
 क) पर्शियन
 ड) ग्रीक
- १२) कोणत्या प्रकारचे स्रोत जमीन अनुदानांबद्दल थेट माहिती देतात?
 अ) नाणी
 ब) ताम्रपट, शिलालेख
 क) साहित्यिक ग्रंथ
 ड) शिल्पे

प्र.२ संक्षिप्त उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार)

१२

- अ) पूर्वमध्ययुगीन भारतातील बदलत्या राजकीय पद्धतींवर एक छोटी टीप लिहा.
 ब) पूर्वमध्ययुगीन काळात कनौजचे राजकीय महत्त्व स्पष्ट करा.
 क) चोल राजवंशाच्या प्रशासनावर एक छोटी टीप लिहा.
 ड) पूर्वमध्ययुगीन भारतातील जमीन दानांवर एक छोटी टीप लिहा.
 इ) पूर्वमध्ययुगीन भारतातील व्यापार आणि व्यापार मार्गांवर एक छोटी टीप लिहा.
 ई) पूर्वमध्ययुगीन भारतातील व्यापारी संघ आणि हस्तकला संघांवर एक छोटी टीप लिहा.

प्र.३ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)

१२

- अ) पूर्वमध्ययुगीन काळातील भारतीय इतिहासाच्या अभ्यासासाठी साहित्यिक स्रोतांचे (संस्कृत, तमिळ आणि इतर ग्रंथांचे) महत्त्व यावर चर्चा करा.
 ब) धर्मपाल आणि देवपाल यांचे पाल साम्राज्यातील योगदान यावर चर्चा करा.
 क) बदामीच्या चालुक्य राजवंशाच्या उदय आणि कामगिरीचे विश्लेषण करा.
 ड) पूर्वमध्ययुगीन काळातील भारतातील कृषी समाजाच्या रचनेवर चर्चा करा.

- प्र.४ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १२
- अ) शहरी वसाहतींमध्ये व्यापारी संघ आणि हस्तकला संघांचे महत्त्व तपासा.
किंवा
- ब) पूर्वमध्ययुगीन भारतीय राजवटीबदलच्या प्रमुख ऐतिहासिक वादविवादांचे परीक्षण करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. १२
- पूर्वमध्ययुगीन भारतीय इतिहासाच्या पुनर्रचनेत पुरातत्व, शिलालेख आणि नाणेशास्त्रीय स्रोतांची भूमिका स्पष्ट करा.

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

**M.A. (A.I.H.C. &A.) (Semester - II) (New) (NEP CBCS) Examination:
March/April – 2026
Political History of Ancient India (up to 650 to 1200 CE)
(240111201)**

Day & Date: Thursday, 16-04-2026
Time: 11:00 AM To 01:30 PM

Max. Marks: 60

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options.

12

- 1) Which period in Indian history is generally referred to as the Early Medieval Period?
 - a) 200-500 CE
 - b) 650-1200 CE
 - c) 1200-1500 CE
 - d) 300-700 CE
- 2) The Feudal model of early medieval Indian polity was mainly proposed by _____.
 - a) R.S. Sharma
 - b) Romila Thapar
 - c) Irfan Habib
 - d) Bipan Chandra
- 3) The founder of the Vardhana dynasty was _____.
 - a) Harsha
 - b) Prabhakaravardhana
 - c) Rajyavardhana
 - d) Pushyabhuti
- 4) Harshavardhana ruled from _____.
 - a) Kanauj
 - b) Pataliputra
 - c) Ujjain
 - d) Mathura
- 5) The capital of the Chola dynasty was _____.
 - a) Kanchipuram
 - b) Thanjavur
 - c) Madurai
 - d) Vatapi
- 6) The greatest ruler of the Chola dynasty was _____.
 - a) Rajaraja Chola I
 - b) Pulakeshin II
 - c) Krishna I
 - d) Mahendravarman
- 7) Land grants were usually given to _____.
 - a) Farmers
 - b) Brahmins and temples
 - c) Soldiers
 - d) Traders
- 8) Land grants to Brahmins were called _____.
 - a) Brahmadeya
 - b) Agrahara
 - c) Both a and b
 - d) Devadana

- ७) 'केर्न सर्कल' ही ---- काळातील रचना आहे.
 अ) मध्यपाषाणयुग ब) महापाषाणयुग
 क) नवपाषाणयुग ड) पुरापाषाणयुग
- ८) हस्तिनापूर या स्थळाचे उत्खनन ---- यांनी केले.
 अ) ए. घोष ब) राकेश तिवारी
 क) बी. बी. लाल ड) जे. एफ. जॅरिज
- ९) भारतीय उपखंडातील मातीच्या सर्वात प्राचीन मूर्ती (मृण्मूर्ती) ---- येथे सापडल्या आहेत.
 अ) कायथा ब) हडप्पा
 क) कोल्डीहवा ड) मेहरगढ
- १०) सागौनच्या शिलालेखात सिंधू खोऱ्याचा उल्लेख ---- असा केला आहे.
 अ) दिलमुन ब) मगन
 क) मकरान ड) मेलुहा
- ११) भारतात भातशेतीचा सर्वात प्राचीन पुरावा कोठे आढळला आहे?
 अ) कोल्डीहवा ब) इनामगाव
 क) आहार ड) कायथा
- १२) आहार संस्कृतीचे खालीलपैकी कोणत्या स्थळांवर अवशेष मिळाले आहेत?
 I. गिलुंद II. नवदाटोली
 III. कायथा IV. नोह
 कोड:
 अ) I आणि II ब) III आणि II
 क) I आणि III ड) II आणि IV

प्र.२ खालील प्रश्नांची संक्षिप्त उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) १२
 अ) लोथलची गोदी आणि मणी उद्योग
 ब) मेगारियन मृद्भांड्यांची वैशिष्ट्ये
 क) राखीगढी येथील दफनस्थळे
 ड) मुद्रा आणि मुद्रांक
 इ) मृद्भांड्यांवरील नक्षीकाम
 ई) सनौली येथील रथाचे अवशेष

प्र.३ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) १२
 अ) माळवा संस्कृतीची प्रमुख वैशिष्ट्ये लिहा.
 ब) भारतातील नवपाषाणयुगीन मानवाच्या प्रगतीचे आकलन करून घेण्यासाठी पुरातत्त्वीय साधने कितपत उपयुक्त ठरतात? योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

- क) सिंधू संस्कृतीमधील धार्मिक श्रद्धांचे वर्णन करा.
ड) आद्य ऐतिहासिक संस्कृतीवर विविध शोधांची उदाहरणे देऊन एक संक्षिप्त निबंध लिहा.

प्र.४ खालील प्रश्नांची सविस्तर उत्तरे लिहा. (कोणताही एक) १२

अ) भारतातील महापाषाणयुगीन संस्कृतींच्या विकासात लोह-तंत्रज्ञानाने बजावलेल्या भूमिकेची चर्चा करा.

किंवा

ब) भारतातील मृद्भांड्यांची परंपरा, सातत्य आणि उत्क्रांती यांचे परीक्षण करा.

प्र.५ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. १२

भारतातील ताम्रपाषाणयुगीन संस्कृतींची वैशिष्ट्ये आणि त्यांचा विस्तार यांचे मूल्यमापन करा.

Seat No.	
----------	--

Set **P**

**M.A. (A.I.H.C. &A.) (Semester - II) (New) (NEP CBCS) Examination:
March/April – 2026
Pro history of South Asia (240111202)**

Day & Date: Saturday, 18-04-2026
Time: 11:00 AM To 01:30 PM

Max. Marks: 60

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options. **12**

- 1) At what site a seal of Persian Gulf origin has been found?
 - a) Rangpur
 - b) Bhiranna
 - c) Rangmahal
 - d) Lothal

- 2) Which of the following Harappan sites is located on the left bank of the Indus River?
 - a) Mohenjodaro
 - b) Amri
 - c) Chanhudaro
 - d) Allahadino

- 3) Dholavira site has produced _____ town system.
 - a) Five tier
 - b) Four tier
 - c) Three tier
 - d) Two tier

- 4) _____ site belongs to Pre-Harappan culture.
 - a) Amri
 - b) Damb Sadat
 - c) Rangpur
 - d) Kayatha

- 5) Who is the author of the book 'The Rose of Civilization in India & Pakistan'?
 - a) B. R. Alchin
 - b) V. K. Jain
 - c) B. B. Lal
 - d) M. Sheshadri

- 6) The site of Inamgaon is located on the bank of river _____.
 - a) Vainganga
 - b) Bhima
 - c) Ghod
 - d) Koyana

- 7) Cairn circle is a structure of _____ period.
 - a) Mesolithic
 - b) Megalithic
 - c) Neolithic
 - d) Paleolithic

- 8) The site of Hastinapur was excavated by _____.
 - a) A. Ghosh
 - b) Rakesh Tiwari
 - c) B. B. Lal
 - d) J. F. Jarrige

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

एम.ए. (A.I.H.C. &A.) (सत्र – II) (नवीन) (NEP CBCS) परीक्षा:
मार्च/एप्रिल – २०२६
Methods in Archaeology (240111203)

वार, दिनांक : मंगळवार, २१-०४-२०२६
वेळ: सकाळी ११:०० ते ०१:३०

कमाल गुण: ६०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा.

१२

- १) पुरातत्त्वीय अन्वेषणाचा मुख्य उद्देश काय आहे?
 - अ) स्थळ नष्ट करणे
 - ब) पुरातत्त्वीय अवशेष शोधणे
 - क) वस्तू विकणे
 - ड) इमारत बांधणे
- २) प्रणालीबद्ध पृष्ठीय सर्वेक्षणाला काय म्हणतात?
 - अ) यादृच्छिक उत्खनन
 - ब) फील्ड वॉकिंग
 - क) खोल उत्खनन
 - ड) संरक्षण
- ३) ग्रिड पद्धत मुख्यतः कशासाठी वापरली जाते?
 - अ) अन्वेषण
 - ब) उत्खनन
 - क) संरक्षण
 - ड) कालमापन
- ४) स्तरविद्या (Stratigraphy) कोणत्या तत्त्वावर आधारित आहे?
 - अ) अधिस्थापन नियम
 - ब) उत्क्रांती
 - क) प्रकारशास्त्र
 - ड) पर्यावरण
- ५) खालीलपैकी कोणती पद्धत निश्चित कालमापन देते?
 - अ) प्रकारशास्त्र
 - ब) स्तरविद्या
 - क) रेडिओकार्बन कालमापन
 - ड) सेरिएशन
- ६) रेडिओकार्बन कालमापन मुख्यतः कशासाठी वापरले जाते?
 - अ) धातू
 - ब) सेंद्रिय पदार्थ
 - क) दगड
 - ड) इमारती
- ७) थर्मोल्युमिनेसन्स कालमापन कशासाठी वापरले जाते?
 - अ) मातीची भांडी
 - ब) हाडे
 - क) लाकूड
 - ड) नाणी

- ८) पुरातत्त्वीय संरक्षण म्हणजे काय?
 अ) वस्तू विकणे
 ब) अवशेषांचे संरक्षण करणे
 क) खोल उत्खनन
 ड) माती साफ करणे
- ९) रासायनिक संरक्षण मुख्यतः कशावर केले जाते?
 अ) वनस्पती
 ब) उत्खनित वस्तू
 क) आधुनिक साधने
 ड) मातीचे स्तर
- १०) फील्ड डायरी कोणत्या प्रक्रियेचा भाग आहे?
 अ) अन्वेषण
 ब) दस्तऐवजीकरण
 क) कालमापन
 ड) संरक्षण
- ११) स्थळ अहवाल तयार करणे कोणत्या प्रक्रियेशी संबंधित आहे?
 अ) प्रकाशन
 ब) उत्खनन
 क) अन्वेषण
 ड) कालमापन
- १२) ट्रेंच म्हणजे काय?
 अ) साठवण जागा
 ब) जमिनीत केलेली उत्खनन खंदक
 क) संरक्षण साधन
 ड) सर्वेक्षण उपकरण

प्र.२ लघु उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार)

१२

- अ) पुरातत्त्वीय अन्वेषणाची व्याख्या करा.
 ब) स्तरविद्या म्हणजे काय?
 क) सापेक्ष कालमापन स्पष्ट करा.
 ड) संरक्षणाचे महत्त्व लिहा.
 इ) क्षेत्र सर्वेक्षण म्हणजे काय?
 ई) पुरातत्त्वीय दस्तऐवजीकरणाची व्याख्या करा.

प्र.३ लघुनिबंध/टिपा लिहा. (कोणतेही दोन)

१२

- अ) पुरातत्त्वीय अन्वेषणाच्या पद्धती
 ब) व्हीलरची ग्रिड पद्धत
 क) रेडिओकार्बन कालमापन
 ड) वस्तू संरक्षण तंत्रे

प्र.४ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. (कोणताही एक)

१२

- अ) पुरातत्त्वीय उत्खनन तंत्रे व पद्धती स्पष्ट करा.
 किंवा
 ब) पुरात्त्वातील कालमापन पद्धती उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

प्र.५ दीर्घ उत्तरे.

१२

पुरातत्त्वीय संरक्षण व जतन तंत्रांची चर्चा करा.

Seat No.	
-----------------	--

Set	P
------------	----------

**M.A. (A.I.H.C. &A.) (Semester - II) (New) (NEP CBCS) Examination:
March/April – 2026
Methods in Archaeology (240111203)**

Day & Date: Tuesday, 21-04-2026
Time: 11:00 AM To 01:30 PM

Max. Marks: 60

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Select the correct alternative.

12

- 1) Archaeological exploration is mainly conducted to _____.
 - a) Destroy sites
 - b) Locate archaeological remains
 - c) Sell artifacts
 - d) Construct buildings

- 2) Systematic surface survey is also known as _____.
 - a) Random digging
 - b) Field walking
 - c) Deep excavation
 - d) Preservation

- 3) The grid method is commonly used in _____.
 - a) Exploration
 - b) Excavation
 - c) Conservation
 - d) Dating

- 4) Stratigraphy is based on the principal of _____.
 - a) Superposition
 - b) Evolution
 - c) Typology
 - d) Ecology

- 5) Which dating method gives absolute dates?
 - a) Typology
 - b) Stratigraphy
 - c) Radiocarbon dating
 - d) Seriation

- 6) Radiocarbon dating is mainly used for _____.
 - a) Metals
 - b) Organic materials
 - c) Stones only
 - d) Buildings

- 7) Thermoluminescence dating is used for _____.
 - a) Pottery
 - b) Bones
 - c) Wood
 - d) Coins

- 8) Conservation in archaeology means _____.
 - a) Selling artifacts
 - b) Protecting archaeological remains
 - c) Excavating deeper layers
 - d) Cleaning soil

Seat No.	
----------	--

Set P

एम.ए. (A.I.H.C. & A.) (सत्र - II) (नवीन) (NEP CBCS) परीक्षा:

मार्च/एप्रिल - २०२६

Heritage Tourism & Management (240111206)

वार, दिनांक: गुरुवार, २३-०४-२०२६

कमाल गुण: ६०

वेळ: सकाळी ११:०० ते ०१:३०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा.

१२

- १) पर्यटन प्रामुख्याने कशाशी संबंधित आहे?
 - अ) कायमचे स्थलांतर
 - ब) तात्पुरते प्रवास आणि नेहमीच्या निवासस्थानाबाहेर राहणे
 - क) फक्त व्यापारी क्रियाकलाप
 - ड) औद्योगिक उत्पादन
- २) आंतरराष्ट्रीय स्तरावर पर्यटनाची व्याख्या कोणती संघटना करते?
 - अ) युनेस्को
 - ब) जागतिक आरोग्य संघटना
 - क) संयुक्त राष्ट्र जागतिक पर्यटन संघटना
 - ड) आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी
- ३) वारसा म्हणजे ----.

अ) फक्त नैसर्गिक संसाधने	ब) भूतकाळातील सांस्कृतिक वारसा
क) औद्योगिक उत्पादने	ड) कृषी उत्पादन
- ४) सांस्कृतिक वारशाचे उदाहरण कोणते?

अ) इमारती	ब) स्मारके
क) मंदिरे	ड) वरील सर्व
- ५) पर्यटन संस्था प्रामुख्याने पुढील गोष्टी करतात.

अ) शेती	ब) प्रवास व्यवस्था
क) उत्पादन	ड) खाणकाम
- ६) प्रवासी संस्था प्रदान करतात.

अ) तिकीट बुकिंग	ब) हॉटेल आरक्षण
क) टूर प्लॅनिंग	ड) वरील सर्व

- ७) पर्यटन व्यवस्थापन प्रामुख्याने पुढील गोष्टी करते.
 अ) पर्यटन उपक्रमांचे नियोजन आणि संघटन
 ब) कृषी नियोजन
 क) औद्योगिक उत्पादन
 ड) खाणकाम उपक्रम
- ८) व्यवस्थापनाच्या संकल्पनेत हे समाविष्ट आहे.
 अ) नियोजन
 ब) आयोजन
 क) नियंत्रण
 ड) वरील सर्व
- ९) पर्यटन उत्पादनांमध्ये हे समाविष्ट आहे.
 अ) नैसर्गिक आकर्षणे
 ब) सांस्कृतिक आकर्षणे
 क) उत्सव
 ड) वरील सर्व
- १०) टेकड्या ही उदाहरणे आहेत.
 अ) नैसर्गिक पर्यटन उत्पादने
 ब) औद्योगिक पर्यटन
 क) शहरी पर्यटन
 ड) यापैकी काहीही नाही
- ११) अजिंठा लेणी येथे आहेत.
 अ) महाराष्ट्र
 ब) गुजरात
 क) राजस्थान
 ड) कर्नाटक
- १२) वेरुळ लेणी प्रतिनिधित्व करतात.
 अ) बौद्ध वास्तुकला
 ब) हिंदू वास्तुकला
 क) जैन वास्तुकला
 ड) वरील सर्व

प्र.२ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार)

१२

- अ) पर्यटनाचा अर्थ
 ब) वारशाचा अर्थ
 क) पर्यटन उद्योग
 ड) पर्यटन व्यवस्थापनाची संकल्पना
 इ) पर्यटन उत्पादने
 ई) वेरुळ लेणी

प्र.३ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)

१२

- अ) पर्यटनाची व्याख्या करा आणि आधुनिक समाजात त्याचा उद्देश आणि व्याप्ती स्पष्ट करा.
 ब) वारसा परिभाषित करा आणि विविध प्रकारचे सांस्कृतिक वारसा स्पष्ट करा.
 क) पर्यटन उत्पादने म्हणून नैसर्गिक आकर्षणांची योग्य उदाहरणांसह चर्चा करा.
 ड) अजिंठा लेण्यांचे ऐतिहासिक आणि स्थापत्य महत्त्व स्पष्ट करा.

- प्र.४ खालील प्रश्नांची उत्तरे सविस्तर लिहा. (कोणताही एक) १२
- अ) पर्यटन संस्थांची रचना आणि कार्यपद्धती स्पष्ट करा.
किंवा
- ब) पर्यटनातील व्यवस्थापनाची संकल्पना, स्वरूप आणि महत्त्व स्पष्ट करा.
- प्र.५ ऐतिहासिक वास्तू आणि सांस्कृतिक परंपरा जपण्यात वारसा पर्यटनाची भूमिका स्पष्ट करा. १२

Seat No.	
----------	--

Set **P**

**M.A. (A.I.H.C. & A.) (Semester - II) (New) (NEP CBCS) Examination:
March/April - 2026
Heritage Tourism & Management (240111206)**

Day & Date: Thursday, 23-04-2026
Time: 11:00 AM To 01:30 PM

Max. Marks: 60

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Select the correct alternative.**12**

- 1) What is tourism primarily associated with?
 - a) Permanent migration
 - b) Temporary travel and stay outside usual residence
 - c) Trade activities only
 - d) Industrial production

- 2) Which organization defines tourism internationally?

a) UNESCO	b) WHO
c) UNWTO	d) IMF

- 3) Heritage refers to: _____.
 - a) Natural resources only
 - b) Cultural inheritance from the past
 - c) Industrial products
 - d) Agricultural production

- 4) Which is an example of cultural heritage?

a) Buildings	b) Monuments
c) Temples	d) All of the above

- 5) Tourism agencies mainly deal with _____.

a) Agriculture	b) Travel arrangements
c) Manufacturing	d) Mining

- 6) Travel agencies provide _____.

a) Ticket booking	b) Hotel reservations
c) Tour planning	d) All of the above

- 7) Tourism management mainly deals with _____.
 - a) Planning and organization of tourism activities
 - b) Agriculture planning
 - c) Industrial production
 - d) Mining activities

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

एम.ए. (A.I.H.C. &A.) (सत्र - III) (नवीन) (NEP CBCS) परीक्षा:

मार्च/एप्रिल - २०२६

Ancient Indian Iconography (240111301)

वार, दिनांक: शुक्रवार, १७-०४-२०२६

कमाल गुण: ६०

वेळ: सकाळी ११:०० ते ०१:३०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा.

१२

१) सप्तमातृका - पट्ट हे ---- राजवंशाने बांधलेल्या मंदिरांचे वैशिष्ट्य आहे.

अ) यादव	ब) राष्ट्रकूट
क) उत्तर	ड) चालुक्य

२) ब्रम्हदेवाला ---- म्हणजे ओळखले जाते.

अ) रुद्रदेव	ब) आदिदेव
क) मातामह	ड) पितामह

३) विष्णूचा पहिला अवतार ---- आहे.

अ) मस्त्य	ब) वराह
क) कृष्ण	ड) कल्की

४) ---- ची उत्पत्ती पाच ध्यानी बुद्धांपासून झालेली आहे.

अ) धर्मगुरू	ब) बोधिसत्व
क) महंत	ड) साधू

५) अर्धनारीश्वर शिल्प हे ---- यांचे संयुक्त शिल्प आहे.

अ) शिव आणि पार्वती	ब) विष्णू आणि ब्रम्हा
क) शिव-सूर्य	ड) शिव-गणेश

६) सुरसुंदरी 'दर्पणा' च्या हातात ---- असतो.

अ) आरसा	ब) कमळ
क) घट	ड) फळ

७) ---- हे बलरामाच्या मुसळाचे नाव आहे.

अ) पिनाक	ब) कौमुदी
क) सौनंद	ड) कौस्तुभ

- ८) मार्जर-व्याल हे ——— चे संयोजन आहे.
 अ) पोपट आणि सिंह ब) मांजर आणि सिंह
 क) घोडा आणि सिंह ड) गरूड आणि सिंह
- ९) ——— हे भगवान विष्णूचे वाहन आहे.
 अ) मुषक ब) बैल (नंदी)
 क) गरूड ड) हंस
- १०) ——— हे जैन धर्माचे १० वे तीर्थकर आहेत.
 अ) वृषभनाथ ब) नेमी
 क) महावीर ड) शीतलनाथ
- ११) ——— हा बौद्ध धर्मातील संपत्तीचा देव मानला जातो.
 अ) पद्मपाणी ब) वज्रपाणी
 क) जांभाल ड) जांगुली
- १२) शंख हे ——— तीर्थकराचे लांछन आहे.
 अ) अजितनाथ ब) सुपार्श्वनाथ
 क) महावीर ड) नेमिनाथ

प्र.२ टिपा लिहा. (कोणत्याही चार)

१२

- अ) सोमस्कंद मूर्ती
 ब) तीर्थकर अजितनाथ
 क) नृसिंह मूर्तीचे प्रकार
 ड) गंधर्व शिल्पे
 इ) अवलोकितेश्वर
 ई) द्वारपाल

प्र.३ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)

१२

- अ) संयुक्त मूर्तीच्या प्रकारांचे वर्णन करा.
 ब) भारतातील सूर्यमूर्तीवर टीप लिहा.
 क) शक्तीदेवतांच्या रौद्रप्रतिमांचे स्पष्टीकरण द्या.
 ड) समुद्रमंथन शिल्पांची ठळक वैशिष्ट्ये लिहा.

प्र.४ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा. (कोणताही एक)

१२

- अ) दक्षिण आणि उत्तर भारतातील कार्तिकेय मूर्तीमधील फरक स्पष्ट करा.
 किंवा
 ब) जैन देवींच्या प्रतिमा वैशिष्ट्यांचे योग्य उदाहरणांसह स्पष्टीकरण द्या.

प्र.५ खालील प्रश्नाचे उत्तर लिहा.

१२

भारतातील शैव मूर्तीशास्त्राच्या सौम्य आणि रौद्र प्रतिमांचा समावेश असलेल्या विविध उदाहरणांसह विकासाची चर्चा करा.

Seat No.	
-------------	--

Set	P
-----	---

**M.A. (A.I.H.C. &A.) (Semester - III) (New) (NEP CBCS) Examination:
March/April – 2026
Ancient Indian Iconography (240111301)**

Day & Date: Friday, 17-04-2026
Time: 11:00 AM To 01:30 PM

Max. Marks: 60

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options. **12**

- 1) Saptamatrika-patta is the specialty of the temples built by _____ dynasty.

a) Yadava	b) Rashtrakuta
c) Satvahana	d) Later-Chalukya
- 2) Brahma is known as _____.

a) Rudradev	b) Aadidev
c) Matamah	d) Pitamaha.
- 3) 1st incarnation of Vishnu is _____.

a) Mastya	b) Varahan
c) Krishna	d) Kalki
- 4) The _____ originated from Five Dhyani Buddhas.

a) Dharmaguru	b) Bodhisattvas
c) Mahant	d) Sadhus
- 5) Ardhanarishwara sculpture is composition of _____.

a) Shiva & Parvati	b) Vishnu & Bramha
c) Shiva-Surya	d) Shiv-Ganesh
- 6) Sursundari 'Darpana' holds _____ in hand.

a) Mirror	b) Lotus
c) Ghata (Kalasa)	d) Fruit
- 7) _____ is the name of Balaram's musala.

a) Pinak	b) Koumudi
c) Sounand	d) Kaustubha
- 8) Marjar-vyala is combination of _____.

a) Parrot & lion	b) Cat & lion
c) Horse & lion	d) Eagle & lion

- 9) _____ is a vahana (vehicle) of Lord Vishnu.
a) Mouse (Mushka) b) Bull (Nandi)
c) Eagle (Garuda) d) Swan (Hansa)
- 10) _____ is 10th Tirthankar of Jain religion.
a) Vrishabhath b) Nemi
c) Mahavir d) Sheetalath
- 11) _____ is the Buddhist God of wealth.
a) Padmapani b) Vajrapani
c) Jambhala d) Janguli
- 12) Shankha is lanchana of _____ thirthankar.
a) Ajitath b) Suparshwanath
c) Mahavir d) Neminath

Q.2 Write Short Notes. (Any Four)**12**

- a) Somskanda icon
- b) Tirthankar Ajitath
- c) Types of Narsimha icons
- d) Gandharva sculptures
- e) Avalokitesvara
- f) Dwarpals

Q.3 Write Short Answers of the following. (Any Two)**12**

- a) Describe the types of composite icons.
- b) Write a note on icon of Surya in India.
- c) Explain the roudrapratimas of Shaktidevta.
- d) Write salient features of the Samudramanathan sculptures.

Q.4 Answer the following question. (Any One)**12**

- a) Describe the difference between Kartikeya icons in South & North India.

OR

- b) Explain the features of Jain Goddesses with suitable examples.

Q.5 Answer the following question.**12**

Discuss the development of Shaiva iconography including Soumya & Roudra Pratima with different examples in India.

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

एम.ए. (A.I.H.C. &A.) (सत्र – III) (नवीन) (NEP CBCS) परीक्षा:
मार्च/एप्रिल – २०२६
Art & Architecture in Ancient India (From 600 BCE to 600 CE)
(230111302) / (240111302)

वार, दिनांक : सोमवार, २०-०४-२०२६
वेळ: सकाळी ११:०० ते ०१:३०

कमाल गुण: ६०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा.

१२

- १) कलेचा मूळ अर्थ काय आहे?
 - अ) वैज्ञानिक प्रयोग
 - ब) मानवी सर्जनशीलता आणि कल्पनाशक्तीची अभिव्यक्ती
 - क) धार्मिक सिद्धांत
 - ड) राजकीय व्यवस्था
- २) द्विमितीय कला म्हणजे ----.
 - अ) शिल्पकला
 - ब) चित्रकला
 - क) वास्तुकला
 - ड) स्तूप
- ३) मौर्य काळापूर्वीचा कोणता काळ आहे?
 - अ) गुप्त
 - ब) कुशाण
 - क) मौर्यपूर्व
 - ड) वाकाटक
- ४) मौर्य कला यांच्या कारकिर्दीत भरभराटीला आली.
 - अ) अशोक
 - ब) हर्ष
 - क) समुद्रगुप्त
 - ड) पुलकेशिन
- ५) स्तूप मूळतः निगडीत आहे.
 - अ) हिंदू धर्म
 - ब) जैन धर्म
 - क) बौद्ध धर्म
 - ड) शीख धर्म
- ६) स्तूपात प्रामुख्याने असतात.
 - अ) मंदिराच्या मूर्ती
 - ब) बौद्ध अवशेष
 - क) नाणी
 - ड) धर्मग्रंथ

- ७) दगडावर कोरलेली वास्तुकला म्हणजे ----.
- अ) विटांनी बांधलेल्या इमारती
ब) अखंड (खडक) दगडात कोरलेल्या रचना
क) लाकडी इमारती
ड) रंगवलेल्या गुहा
- ८) दगडावर कोरलेल्या गुहांसाठी कोणता प्रदेश प्रसिद्ध आहे?
- अ) पश्चिम दख्खन
ब) पंजाब
क) बंगालचे मैदान
ड) राजस्थानचे वाळवंट
- ९) भरहूत शिल्पे यांच्या काळातील आहेत.
- अ) मौर्य काळ
ब) शुंग काळ
क) गुप्त काळ
ड) कुशाण काळ
- १०) गांधार कलेवर प्रभाव दिसून येतो.
- अ) पर्शियन कला
ब) ग्रीक कला
क) चिनी कला
ड) इजिप्शियन कला
- ११) मंदिराच्या गाभाराला म्हणतात.
- अ) मंडप
ब) गर्भगृह
क) शिखर
ड) तोरण
- १२) गर्भगृहाच्या वरील बुरूजाला म्हणतात.
- अ) मंडप
ब) विमान/शिखर
क) हर्मिका
ड) वेदिका

प्र.२ खालील प्रश्नांची संक्षिप्त उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार)

१२

- अ) कलेची व्याख्या
ब) कोरीवकाम
क) धार्मिक कला
ड) मौर्य स्तंभ
इ) चैत्य हॉल
ई) हस्तिदंत कला

प्र.३ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)

१२

- अ) कलेची व्याख्या करा आणि प्राचीन भारतीय संस्कृतीत तिचा अर्थ, व्याप्ती आणि महत्त्व स्पष्ट करा.
- ब) प्राचीन भारतातील मौर्यपूर्व कलेच्या प्रमुख वैशिष्ट्यांचे वर्णन करा.
- क) बौद्ध स्तूपाचे स्थापत्य घटक आणि प्रतिकात्मकता यांचे वर्णन करा.
- ड) मध्य भारत आणि दख्खन प्रदेशातील दगडात कोरलेल्या गुहांचे महत्त्व स्पष्ट करा.

- प्र.४ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १२
- अ) चैत्य सभागृहे आणि विहारांच्या स्थापत्य वैशिष्ट्यांचे वर्णन करा.
किंवा
- ब) गुप्त शिल्पकलेची वैशिष्ट्ये सांगा आणि गुप्त काळ हा भारतीय कलांचा सुवर्णकाळ का मानला जातो हे स्पष्ट करा.
- प्र.५ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. १२
- प्राचीन भारतातील टेराकोटा कलेचे महत्त्व यावर चर्चा करा.

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

**M.A. (A.I.H.C. &A.) (Semester - III) (New) (NEP CBCS) Examination:
March/April – 2026
Art & Architecture in Ancient India (From 600 BCE to 600 CE)
(230111302) / (240111302)**

Day & Date: Monday, 20-04-2026
Time: 11:00 AM To 01:30 PM

Max. Marks: 60

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options. **12**

- 1) What is the basic meaning of Art?
 - a) Scientific experiment
 - b) Expression of human creativity and imagination
 - c) Religious doctrine
 - d) Political system

- 2) Two-dimensional art includes _____.

a) Sculpture	b) Painting
c) Architecture	d) Stupa

- 3) Which period precedes the Mauryan period?

a) Gupta	b) Kushan
c) Pre-Mauryan	d) Vakataka

- 4) Mauryan art flourished during the reign of _____.

a) Ashoka	b) Harsha
c) Samudragupta	d) Pulakeshin

- 5) The stupa was originally associated with _____.

a) Hinduism	b) Jainism
c) Buddhism	d) Sikhism

- 6) A stupa primarily contains _____.

a) Temple idols	b) Buddhist relics
c) Coins	d) Scriptures

- 7) Rock-cut architecture means _____.
 - a) Buildings constructed with bricks
 - b) Structures carved out of living rock
 - c) Wooden buildings
 - d) Painted caves

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

एम.ए. (A.I.H.C. & A.) (सत्र – III) (नवीन) (NEP CBCS) परीक्षा:

मार्च/एप्रिल – २०२६

Ancient Indian Epigraphy & Paleography (230111303)/(240111303)

वार, दिनांक : बुधवार, २२-०४-२०२६

कमाल गुण: ६०

वेळ: सकाळी ११:०० ते ०१:३०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा.

१२

- १) शिलालेखांच्या अभ्यासाला काय म्हणतात?
 - अ) पुरालिपीशास्त्र
 - ब) अभिलेखशास्त्र
 - क) नाणकशास्त्र
 - ड) पुरातत्वशास्त्र
- २) कोणती लिपी उजवीकडून डावीकडे लिहिली जाते?
 - अ) ब्राह्मी
 - ब) देवनागरी
 - क) खरोष्ठी
 - ड) ग्रीक
- ३) सोहगौरा ताम्रपट प्रामुख्याने कशासाठी प्रसिध्द आहे?
 - अ) जमीन दान
 - ब) दुष्काळ निवारण नोंद
 - क) विजय स्तंभ
 - ड) धार्मिक स्तोत्र
- ४) ऐहोळे शिलालेखाची रचना कोणी केली?
 - अ) हरिषेण
 - ब) रविकीर्ती
 - क) बाणभट्ट
 - ड) कालिदास
- ५) पुणे ताम्रपट कोणत्या वाकाटक राणीशी संबंधित आहे?
 - अ) नयनिका
 - ब) प्रभावती गुप्ता
 - क) दिड्डा
 - ड) गौतमी बालश्री
- ६) इस सन ७८ मध्ये कोणता शक (संवत्सर) सुरु झाला?
 - अ) विक्रम
 - ब) गुप्त
 - क) शक
 - ड) कलचुरी
- ७) अशोकाच्या शिलालेखांचे वाचन सर्वप्रथम कोणी केले?
 - अ) अलेक्झांडर कनिंगहॅम
 - ब) जेम्स प्रिन्सेप
 - क) मॉर्टिमर व्हीलर
 - ड) जॉन मार्शल

Seat No.	
----------	--

Set P

एम.ए. (A.I.H.C. & A.) (सत्र - III) (नवीन) (NEP CBCS) परीक्षा:
मार्च/एप्रिल - २०२६
Conservation of Monuments & Preservation of Antiquities
(230111306) / (240111306)

वार, दिनांक: शुक्रवार, २४-०४-२०२६
वेळ: सकाळी ११:०० ते ०१:३०

कमाल गुण: ६०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

- प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा. १२
- १) स्मारकांचे संवर्धन करण्याचा मुख्य उद्देश काय आहे?
अ) नवीन इमारती बांधणे ब) सांस्कृतिक वारसा जतन करणे
क) व्यावसायिक पर्यटन ड) शहरी विकास
- २) भारतातील प्राचीन स्मारकांचे संरक्षण कोणत्या कायद्यांतर्गत केले जाते?
अ) भारतीय दंड संहिता
ब) प्राचीन स्मारके व पुरातत्त्वीय स्थळे व अवशेष कायदा
क) औद्योगिक कायदा
ड) वन संवर्धन कायदा
- ३) पुरातत्वशास्त्रामध्ये उत्खनन म्हणजे काय?
अ) स्मारके नष्ट करणे
ब) भूतकाळातील अवशेष शोधण्यासाठी शास्त्रीय उत्खनन
क) चित्रे गोळा करणे
ड) शिल्पांची पुर्नस्थापना करणे
- ४) खालीलपैकी सेंद्रिय पदार्थ कोणता आहे?
अ) दगड ब) धातू
क) लाकूड ड) वीट
- ५) खालीलपैकी असेंद्रिय पदार्थ कोणता आहे?
अ) कागद ब) कापड
क) धातू ड) चामडे

- ६) खडकचित्रे सामान्यतः कुठे आढळतात?
 अ) मंदिरे
 ब) गुहा आणि खडक आश्रय
 क) राजवाडे
 ड) किल्ला
- ७) वस्तूचे संरक्षण करण्यासाठी त्यांना मजबूत बनवण्याची प्रक्रिया काय म्हणतात?
 अ) संधारण
 ब) पुनर्बांधणी
 क) अन्वेषण
 ड) वर्गीकरण
- ८) भिंतीचित्रे सामान्यतः कुठे काढली जातात?
 अ) कागदावर
 ब) कपड्यावर
 क) भिंतीवर
 ड) धातूवर
- ९) चित्रयुक्त हस्तलिखिते प्रामुख्याने कशावर लिहिली जातात?
 अ) ताडपत्र किंवा कागद
 ब) धातू
 क) काच
 ड) मातीचा गोळा
- १०) भारतात स्मारकांचे संरक्षण मुख्यतः कोण करते?
 अ) UNESCO
 ब) ICOM
 क) WHO
 ड) पुरातत्त्व सर्वेक्षण विभाग
- ११) पुरावस्तू म्हणजे साधारणतः किती वर्षांपेक्षा जुनी वस्तू?
 अ) अलीकडील उत्पादित
 ब) १० वर्षांपेक्षा कमी वयाचे
 क) १०० वर्षांपेक्षा अधिक
 ड) फक्त धातुच्या वस्तू
- १२) पुरातत्त्वीय साहित्याची साफसफाई ——— पाहिजे.
 अ) निष्काळजीपणे
 ब) वैज्ञानिक पद्धतीने
 क) विनापरवानगी
 ड) मजबूत ऍसिड वापरणे

प्र.२ लघुउत्तरे लिहा. (कोणतेही चार)

- अ) संवर्धन आणि जतन यांची व्याख्या करा.
 ब) स्मारकांच्या संवर्धनाचे महत्त्व काय आहे?
 क) पुरातत्त्वीय उत्खननाचा अर्थ स्पष्ट करा.
 ड) 'पुरावशेष' यावर टीप लिहा.
 इ) संवर्धन क्षेत्रात 'सेंद्रिय पदार्थ' म्हणजे काय?
 ई) 'भिंतीचित्रे' म्हणजे काय?

१२

- प्र.३ लघुनिबंध/टिपा लिहा. (कोणतेही दोन) १२
- अ) भारतातील स्मारकांच्या संरक्षणाचे कायदे आणि नियम.
ब) पुरातत्त्वीय स्थळांचे संवर्धन
क) अकार्बनी पदार्थांच्या संवर्धनाची तंत्रे.
ड) भारतातील शैलचित्रे
- प्र.४ खालील प्रश्नांची सविस्तर उत्तरे लिहा. (कोणताही एक) १२
- अ) सेंद्रिय व असेंद्रिय पदार्थांच्या संवर्धन पद्धती स्पष्ट करा.
किंवा
ब) स्मारके व पुरावस्तू संरक्षणासाठी कायद्यांचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- प्र.५ दीर्घ उत्तर लिहा. १२
- भारतातील सांस्कृतिक वारशाच्या संवर्धनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

Seat No.	
----------	--

Set **P**

**M.A. (A.I.H.C. & A.) (Semester - III) (New) (NEP CBCS) Examination:
March/April – 2026
Conservation of Monuments & Preservation of Antiquities
(230111306)/(240111306)**

Day & Date: Friday, 24-04-2026
Time: 11:00 AM To 01:30 PM

Max. Marks: 60

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Select the correct alternative.**12**

- 1) The main objective of conservation of monuments is _____.
 - a) Reconstruction
 - b) Preservation of cultural heritage
 - c) Commercial tourism
 - d) Urban development
- 2) The protection of monuments in India is mainly governed by _____.
 - a) Indian Penal Code
 - b) Ancient Monuments and Archaeological Sites and Remains Act
 - c) Environmental Protection Act
 - d) Forest Conservation Act
- 3) Excavation in archaeology refers to _____.
 - a) Destroying monuments
 - b) Scientific digging to uncover past remains
 - c) Collecting paintings
 - d) Restoring sculptures
- 4) Organic materials include _____.
 - a) Stone
 - b) Metal
 - c) Wood
 - d) Brick
- 5) Inorganic materials include _____.
 - a) Bone
 - b) Textile
 - c) Metal
 - d) Leather
- 6) Rock paintings are generally found in _____.
 - a) Temples
 - b) Caves and rock shelters
 - c) Palaces
 - d) Forts
- 7) The process of strengthening deteriorated material is called _____.
 - a) Consolidation
 - b) Excavation
 - c) Exploration
 - d) Classification
- 8) Murals are paintings executed on _____.
 - a) Paper
 - b) Cloth
 - c) Wall surfaces
 - d) Metal

- 9) Illustrated manuscripts were commonly written on _____.
 a) Palm leaves or paper b) Metal plates
 c) Glass d) Clay tablets
- 10) The organization responsible for archaeological conservation in India is _____.
 a) UNESCO b) Archaeological Survey of India
 c) ICOM d) WHO
- 11) Antiquities include objects which are _____.
 a) Recently produced b) Less than 10 years old
 c) More than 100 years old d) Only metal objects
- 12) Cleaning of archaeological materials should be done _____.
 a) Aggressively
 b) Carefully using scientific methods
 c) Without supervision
 d) Using strong acids

Q.2 Write short answers. (Any Four) 12

- a) Define conservation and preservation.
- b) What is the importance of conservation of monuments?
- c) Explain the meaning of archaeological excavation.
- d) Write a note on Antiquities.
- e) What are organic materials in conservation?
- f) What are murals?

Q.3 Write short answers/Short notes. (Any Two) 12

- a) Laws and regulations for protection of monuments in India.
- b) Conservation of archaeological sites.
- c) Conservation techniques of inorganic materials.
- d) Rock paintings in India.

Q.4 Answer the following question in detail. (Any One) 12

- a) Explain the methods of conservation of organic and inorganic materials.

OR

- b) Discuss the importance of laws and regulations in protecting monuments and antiquities.

Q.5 Write long answer. 12

Write an essay on the importance of conservation of cultural heritage in India.

- ७) दक्षिण भारतीय मंदिरांच्या प्रवेशद्वारावरील मनोऱ्याला —— म्हणून ओळखले जाते?
 अ) गोपुरम्
 ब) स्तूप
 क) तोरण
 ड) स्तंभ
- ८) मंदिरांमध्ये सार्वजनिक सभांसाठी वापरल्या जाणाऱ्या सभागृहाला काय म्हणतात?
 अ) मंडप
 ब) गोपुरम्
 क) विमान
 ड) शिखर
- ९) खालीलपैकी कोणते प्राचीन भारतीय मंदिर विटांनी बांधलेले आहे?
 अ) नचना—कुठारा
 ब) भितरगाव
 क) एरण
 ड) ग्यारसपूर
- १०) —— मंदिर हे विष्णू देवतेला समर्पित आहे.
 अ) कंदरिया
 ब) पापनाथ
 क) विरूपाक्ष
 ड) लाडखान
- ११) सूची — I मधील बाबींची सूची — II मधील बाबींशी जोडी लावा.
 सूची — I
 सूची — II
 अ) कैलासनाथ एलोरा
 ब) कंडारिया महादेव
 क) भोजपूर मंदिर
 ड) मेगुती मंदिर, ऐहोळे
 कोड:
 अ) iv iii ii i
 ब) ii iii i iv
 क) iii iv i ii
 ड) iv ii i iii
- १२) खालील मंदिर समूहाची कालक्रमानुसार मांडणी करा.
 i) हम्पी — विजयनगर
 ii) बेलूर — हळेबीड
 iii) ऐहोळे — पट्टकल
 iv) महाबलीपुरम
 कोड:
 अ) iv, iii, ii, i
 ब) iii, iv, ii, i
 क) i, ii, iii, iv
 ड) iv, iii, i, ii

प्र.२ संक्षिप्त उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार)

- अ) पिढादेउल
 ब) वितान आणि विमानामधील फरक
 क) प्रणालाचे प्रकार
 ड) त्रिदल — गर्भगृह

- इ) अधिष्ठानाचे भाग
ई) देवकोष्ट

- प्र.३ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) १२
- अ) कल्याणी चालुक्यांच्या मंदिर स्थापत्यशैली विषयी थोडक्यात लिहा.
ब) वेळापूर येथील मंदिर समूहाची वैशिष्ट्ये सांगा.
क) खजुराहो येथील कंदरिया महादेव मंदिराचे महत्त्व विशद करा.
ड) यादवकालीन स्थापत्यशैली मध्ये हेमाद्री यांनी दिलेल्या योगदानाची चर्चा करा.
- प्र.४ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १२
- अ) इ. स. ६०० ते १२०० या कालावधीत दक्षिण भारतात झालेल्या मंदिर स्थापत्य शैलीच्या उत्क्रांतीची चर्चा करा; यामध्ये पल्लव आणि चेल राजवंशांच्या योगदानावर विशेष प्रकाश टाका.
- किंवा**
- ब) तेर (जि. धाराशिव) येथील मंदिर समूहाचे स्थापत्य शास्त्रीय महत्त्व वर्णन करा.
- प्र.५ भारतातील मंदिर स्थापत्यशैलींना प्रादेशिक विविधतेने कशा प्रकारे आकार दिला, याचे योग्य उदाहरणांसह परीक्षण करा. १२

- 9) Which of the following early Indian temples is built of bricks?
 a) Nachna-Kuthara b) Bhitargan
 c) Eran d) Gyaspur
- 10) The _____ Temple is dedicated to Vishnu deity?
 a) Kandariya b) Papnath
 c) Virupaksa d) Ladkhan
- 11) Match the items of List -I with those of List - II:

List – I	List – II
a) Kailasanatha, Ellora	i) Mangalesa
b) Kandaria Mahadeo	ii) Udayaditya
c) Bhojpur Temple	iii) Vidhyadhar
d) Meguti Temple, Aihole	iv) Krishna I

 Codes:
 a) iv iii ii i b) ii iii i iv
 c) iii iv i ii d) iv ii i iii
- 12) Arrange the following temple complexes in chronological order:
 i) Hampi – Vijayanagara ii) Belur - Halebid
 iii) Aihole – Pattadakal iv) Mahabalipuram
 Codes:
 a) iv iii ii i b) iii iv ii i
 c) i ii iii iv d) iv iii i ii

Q.2 Write Short Answers. (Any Four)

12

- a) Pidhadeul
- b) Difference between Vitan & vimana
- c) Types of Pranala
- d) Tridal garbhagriha
- e) Parts of Adhishthana
- f) Devkoshta

Q.3 Write Short Answers. (Any Two)

12

- a) Write in brief about Temple architecture of Kalyani Calukya.
- b) State the features of Temple complex, at Velapur.
- c) Narrate the importance of Kandariya Mahadev Temple, Khajuraho.
- d) Discuss the contribution of Hemadri to Yadava architecture.

Q.4 Answer the following question in detail. (Any One)

12

- a) Discuss the evolution of temple architecture in South India from 600 CE to 1200 CE, highlighting the contributions of the Pallavas and Cholas.
- OR**
- b) Describe the architectural significance of temple complex at Ter dist. Darashiv.

Q.5 Answer the following question in detail.

12

Examine how regional variations shaped temple architectural styles in India with suitable examples.

- ७) कुषाण नाण्यांवर कोणत्या देवतांची चित्रे दिसतात?
 अ) फक्त भारतीय देवता
 ब) फक्त ग्रीक देवता
 क) भारतीय, ग्रीक व इराणी देवता
 ड) कोणत्याही देवता नाहीत
- ८) सातवाहन नाणी प्रामुख्याने कोणत्या धातूपासून बनलेली होती?
 अ) सोने
 ब) चांदी
 क) शिसे
 ड) लोखंड
- ९) सातवाहन नाण्यांवरील लेखन कोणत्या भाषेत असते?
 अ) संस्कृत
 ब) प्राकृत
 क) फारसी
 ड) तमिळ
- १०) चोल नाण्यांवर कोणते राजचिन्ह आढळते?
 अ) सिंह
 ब) वाघ
 क) हत्ती
 ड) घोडा
- ११) सातवाहन नाण्यांवर कोणते प्रसिद्ध चिन्ह दिसते?
 अ) उज्जैन चिन्ह
 ब) चक्र
 क) कमळ
 ड) धनुष्य
- १२) यादव वंशाची राजधानी कोणती होती?
 अ) देवगिरी
 ब) उज्जैन
 क) कांची
 ड) मदुराई

प्र.२ लघु उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार)

१२

- अ) भारतातील नाण्यांचा उगम स्पष्ट करा.
 ब) पंचचिह्नांकित नाण्यांची वैशिष्ट्ये लिहा.
 क) प्राचीन नाणी तयार करण्याच्या तंत्रांची माहिती द्या.
 ड) इंडो-ग्रीक नाण्यांची वैशिष्ट्ये लिहा.
 इ) सातवाहन नाण्यांवरील चिन्हे स्पष्ट करा.
 ई) कुषाण नाण्यांचे महत्त्व लिहा.

प्र.३ लघुनिबंध/टिपा लिहा. (कोणतेही दोन)

१२

- अ) सातवाहन नाण्यांतील धार्मिक बाबी
 ब) प्राचीन नाण्यांमधून मिळणारी सामाजिक व आर्थिक माहिती
 क) इंडो-स्कथियन नाण्यांची वैशिष्ट्ये
 ड) कुषाण नाण्यांवरील चिन्हे

- प्र.४ खालील प्रश्नांची सविस्तर उत्तरे लिहा. (कोणताही एक) १२
अ) भारतातील नाण्यांचा उगम व विकास स्पष्ट करा.
किंवा
ब) प्राचीन भारतातील नाणी तयार करण्याच्या तंत्रांची माहिती द्या.
- प्र.५ दीर्घ उत्तर. १२
सातवाहन व समकालीन शासकांच्या नाण्यांचे वर्णन करा व त्यातील धार्मिक व सामाजिक पैलू स्पष्ट करा.

Seat No.	
----------	--

Set P

एम.ए. (A.I.H.C. &A.) (सत्र – IV) (नवीन) (CBCS) परीक्षा:
मार्च / एप्रिल – 2026

Philosophy & Religious Ideas in Ancient India (240111403)

वार, दिनांक : मंगळवार, २१-०४-२०२६
वेळ: दुपारी ०३:०० ते ०५:३०

कमाल गुण: ६०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा.

१२

- १) वैदिक काळातील 'ऋत' (Rta) ही संकल्पना कशाशी संबंधित आहे?
 - अ) यज्ञ विधी
 - ब) वैश्विक नियम / विश्वव्यवस्था
 - क) पुनर्जन्म
 - ड) संपत्ती
- २) 'उपनिषद' या शब्दाचा शब्दशः अर्थ काय आहे?
 - अ) गायन करणे
 - ब) जवळ बसणे
 - क) यज्ञ करणे
 - ड) प्रार्थना करणे
- ३) जैन धर्माचे २४ वे तीर्थंकर कोण होते?
 - अ) ऋषभनाथ
 - ब) अरिष्टनेमी
 - क) पार्श्वनाथ
 - ड) वर्धमान महावीर
- ४) जैन धर्मातील 'अनेकांतवाद' हा सिद्धांत कशाशी संबंधित आहे?
 - अ) अहिंसा
 - ब) सत्याचे बहुआयामी स्वरूप
 - क) अनीश्वरवाद
 - ड) ध्यान
- ५) 'चार आर्य सत्य' हे कोणाचे मुख्य शिक्षण आहे?
 - अ) शैव धर्म
 - ब) बौद्ध धर्म
 - क) वैष्णव धर्म
 - ड) शाक्त धर्म
- ६) पहिली बौद्ध धम्म परिषद कोठे भरली होती?
 - अ) वैशाली
 - ब) पाटलीपुत्र
 - क) राजगृह
 - ड) काश्मीर
- ७) बौद्ध ग्रंथ 'विनयपिटक' मध्ये कशाचे वर्णन आहे?
 - अ) तत्त्वज्ञान
 - ब) भिक्खूंचे नियम
 - क) बुद्धांची प्रवचने
 - ड) कविता

- ८) 'आळवार' संत कोणत्या देवतेचे भक्त होते?
 अ) शिव ब) शक्ती
 क) विष्णू ड) गणेश
- ९) भक्ती चळवळीतील 'द्वैत' तत्त्वज्ञान कोणी मांडले?
 अ) शंकराचार्य ब) मध्वाचार्य
 क) रामानुजाचार्य ड) कबीर
- १०) कोणत्या पंथात 'आदिशक्ती किंवा 'देवी' च्या पूजेवर भर दिला जातो?
 अ) शैव ब) शाक्त
 क) वैष्णव ड) बौद्ध
- ११) वेदांमधील अग्नीचा देव कोणता?
 अ) इंद्र ब) वरुण
 क) अग्नी ड) सोम
- १२) बौद्ध धर्मात जन्म-मरणाच्या चक्रातून मुक्ती मिळवण्याला काय म्हणतात?
 अ) मोक्ष ब) कैवल्य
 क) निर्वाण ड) समाधी

- प्र.२ टिपा लिहा. (कोणतेही चार) १२
 अ) यज्ञ संकल्पना (वैदिक यज्ञ विधि).
 ब) जैन धर्मातील पंचमहाव्रते.
 क) अष्टांगिक मार्ग (बौद्ध धर्म)
 ड) भक्ती चळवळीची वैशिष्ट्ये.
 इ) हिंदू धर्मातील पुराणांचे महत्त्व.
 ई) उपनिषदांमधील ब्रह्म आणि आत्मा संकल्पना.
- प्र.३ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) १२
 अ) दिगंबर आणि श्वेतांबर पंथांमधील फरक स्पष्ट करा.
 ब) बौद्ध संघाची रचना आणि कार्याची चर्चा करा.
 क) शैव धर्माचे मुख्य तत्त्वज्ञान थोडक्यात सांगा.
 ड) स्मृती ग्रंथांमध्ये कोणत्या मुख्य शिकवणी आढळतात?
- प्र.४ सविस्तर उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १२
 अ) प्राचीन भारतीय समाजावर बौद्ध धर्माच्या सामाजिक आणि धार्मिक प्रभावाचे विश्लेषण करा.
 किंवा
 ब) जैन सृष्टीशास्त्र (Metaphysics) स्पष्ट करून 'जीव' आणि 'अजीव' या संकल्पनांवर प्रकाश टाका.

- प्र.५ प्राचीन वैदिक काळापासून ते वैष्णव आणि शैव धर्माच्या उदयापर्यंतच्या धार्मिक विचारांच्या उत्क्रांतीचा आढावा घ्या. काळाप्रमाणे उपासनेच्या स्वरूपात कसे बदल झाले? १२

Seat No.	
----------	--

Set P

एम.ए. (A.I.H.C. & A.) (सत्र - IV) (नवीन) (CBCS) परीक्षा:

मार्च/एप्रिल - २०२६

Indian Tourism (240111405)

वार, दिनांक: गुरुवार, २३-०४-२०२६
वेळ: दुपारी ०३:०० ते ०५:३०

कमाल गुण: ६०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा.

१२

- १) "पर्यटन" हा शब्द कोणत्या शब्दापासून आला आहे?
अ) लॅटिन शब्द टोर्नस ब) ग्रीक शब्द टूरिस
क) इंग्रजी शब्द टूर ड) पर्शियन शब्द तुर
- २) पर्यटनाचा मुख्य उद्देश काय आहे?
अ) व्यापार ब) मनोरंजन आणि प्रवास
क) शेती ड) खाणकाम
- ३) पर्यटनात प्रामुख्याने लोकांची हालचाल असते.
अ) कायमस्वरूपी वसाहत ब) तात्पुरता मुक्काम आणि विश्रांती
क) लष्करी उद्देशाने ड) फक्त शिक्षण
- ४) पर्यटक मार्गदर्शकाकडे असणे आवश्यक आहे.
अ) चांगले संवाद कौशल्य ब) ऐतिहासिक ज्ञान
क) नेतृत्व क्षमता ड) वरील सर्व
- ५) भारतातील पर्यटनाला कोणती संस्था प्रोत्साहन देते?
अ) पर्यटन मंत्रालय ब) संरक्षण मंत्रालय
क) कृषी मंत्रालय ड) वाणिज्य मंत्रालय
- ६) ट्रॅव्हल एजन्सी प्रामुख्याने प्रदान करतात.
अ) तिकीट बुकिंग आणि प्रवास नियोजन
ब) कृषी सल्ला
क) बँकिंग सेवा
ड) कायदेशीर सेवा

- ७) भाजे लेणी येथे आहेत.
 अ) पुणे जिल्हा
 क) नाशिक जिल्हा
 ब) औरंगाबाद जिल्हा
 ड) सातारा जिल्हा
- ८) कार्ले लेणी यासाठी प्रसिद्ध आहेत.
 अ) चैत्य हॉल
 क) किल्ल्याच्या भिंती
 ब) मंदिर बुरुज
 ड) संग्रहालयातील कलाकृती
- ९) दुर्गा मंदिर येथे आहे.
 अ) ऐहोळ
 क) खजुराहो
 ब) कोणार्क
 ड) तंजोर
- १०) दुर्गा मंदिर कोणत्या राजवंशाचे आहे?
 अ) चालुक्य
 क) गुप्त
 ब) मौर्य
 ड) कुशाण
- ११) राष्ट्रीय संग्रहालय येथे आहे.
 अ) नवी दिल्ली
 क) कोलकाता
 ब) मुंबई
 ड) चेन्नई
- १२) राष्ट्रीय संग्रहालयाची स्थापना झाली.
 अ) १९४९
 क) १९३०
 ब) १९५५
 ड) १९६०

प्र.२ संक्षिप्त उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार)

१२

- अ) पर्यटन म्हणजे काय?
 ब) पर्यटनाचा उद्देश
 क) भाजे लेणी
 ड) दुर्गा मंदिर, ऐहोळ
 इ) टूर ऑपरेटर
 ई) ट्रॅव्हल एजन्सीज

प्र.३ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)

१२

- अ) रायगड किल्ल्याचा इतिहास आणि महत्त्व यावर चर्चा करा.
 ब) तंजावर येथील बृहदीश्वर मंदिराच्या स्थापत्यशास्त्रीय महानतेवर चर्चा करा.
 क) कोणार्क सूर्य मंदिराचा इतिहास, वास्तुकला आणि सांस्कृतिक महत्त्व स्पष्ट करा.
 ड) खजुराहो येथील कंदरिया महादेव मंदिराची स्थापत्य शैली आणि शिल्पकला सौंदर्य स्पष्ट करा.

प्र.४ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणताही एक)

१२

अ) मराठा इतिहासात पन्हाळा किल्ल्याचे महत्त्व स्पष्ट करा.

किंवा

ब) शिवाजी महाराजांचे जन्मस्थान म्हणून शिवनेरी किल्ल्याचे ऐतिहासिक महत्त्व यावर चर्चा करा.

प्र.५ प्रभावी पर्यटक मार्गदर्शकाचे गुण आणि कर्तव्ये यावर चर्चा करा.

१२

Seat No.	
----------	--

Set **P**

**M.A. (A.I.H.C. & A.) (Semester - IV) (New) (CBCS) Examination:
March/April - 2026
Indian Tourism (240111405)**

Day & Date: Thursday, 23-04-2026
Time: 03:00 PM To 05:30 PM

Max. Marks: 60

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Select the correct alternative.**12**

- 1) The word "Tourism" is derived from which word?
 - a) Latin word Tomus
 - b) Greek word Touris
 - c) English word Tour
 - d) Persian word Tur
- 2) What is the main purpose of tourism?
 - a) Trade
 - b) Recreation and travel
 - c) Agriculture
 - d) Mining
- 3) Tourism mainly involves movement of people for _____.
 - a) Permanent settlement
 - b) Temporary stay and leisure
 - c) Military purposes
 - d) Education only
- 4) A tourist guide should have _____.
 - a) Good communication skills
 - b) Historical knowledge
 - c) Leadership ability
 - d) All of the above
- 5) Which organization promotes tourism in India?
 - a) Ministry of Tourism
 - b) Ministry of Defence
 - c) Ministry of Agriculture
 - d) Ministry of Commerce
- 6) Travel agencies mainly provide _____.
 - a) Ticket booking and travel planning
 - b) Agricultural advice
 - c) Banking services
 - d) Legal services
- 7) Bhaje caves are located in _____.
 - a) Pune district
 - b) Aurangabad district
 - c) Nashik district
 - d) Satara district
- 8) Karle caves are famous for _____.
 - a) Chaitya hall
 - b) Temple tower
 - c) Fort walls
 - d) Museum artifacts
- 9) Durga Temple is located at _____.
 - a) Aihole
 - b) Konark
 - c) Khajuraho
 - d) Tanjore

- इ) अधिष्ठानाचे भाग
ई) देवकोष्ट

- प्र.३ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) १२
- अ) कल्याणी चालुक्यांच्या मंदिर स्थापत्यशैली विषयी थोडक्यात लिहा.
ब) वेळापूर येथील मंदिर समूहाची वैशिष्ट्ये सांगा.
क) खजुराहो येथील कंदरिया महादेव मंदिराचे महत्त्व विशद करा.
ड) यादवकालीन स्थापत्यशैली मध्ये हेमाद्री यांनी दिलेल्या योगदानाची चर्चा करा.
- प्र.४ खालील प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १२
- अ) इ. स. ६०० ते १२०० या कालावधीत दक्षिण भारतात झालेल्या मंदिर स्थापत्य शैलीच्या उत्क्रांतीची चर्चा करा; यामध्ये पल्लव आणि चेल राजवंशांच्या योगदानावर विशेष प्रकाश टाका.
- किंवा**
- ब) तेर (जि. धाराशिव) येथील मंदिर समूहाचे स्थापत्य शास्त्रीय महत्त्व वर्णन करा.
- प्र.५ भारतातील मंदिर स्थापत्यशैलींना प्रादेशिक विविधतेने कशा प्रकारे आकार दिला, याचे योग्य उदाहरणांसह परीक्षण करा. १२

- 9) Which of the following early Indian temples is built of bricks?
 a) Nachna-Kuthara b) Bhitargan
 c) Eran d) Gyaspur
- 10) The _____ Temple is dedicated to Vishnu deity?
 a) Kandariya b) Papnath
 c) Virupaksa d) Ladkhan
- 11) Match the items of List -I with those of List - II:

List – I	List – II
a) Kailasanatha, Ellora	i) Mangalesa
b) Kandaria Mahadeo	ii) Udayaditya
c) Bhojpur Temple	iii) Vidhyadhar
d) Meguti Temple, Aihole	iv) Krishna I

 Codes:
 a) iv iii ii i b) ii iii i iv
 c) iii iv i ii d) iv ii i iii
- 12) Arrange the following temple complexes in chronological order:
 i) Hampi – Vijayanagara ii) Belur - Halebid
 iii) Aihole – Pattadakal iv) Mahabalipuram
 Codes:
 a) iv iii ii i b) iii iv ii i
 c) i ii iii iv d) iv iii i ii

Q.2 Write Short Answers. (Any Four)

12

- a) Pidhadeul
 b) Difference between Vitan & vimana
 c) Types of Pranala
 d) Tridal garbhagriha
 e) Parts of Adhishthana
 f) Devkoshta

Q.3 Write Short Answers. (Any Two)

12

- a) Write in brief about Temple architecture of Kalyani Calukya.
 b) State the features of Temple complex, at Velapur.
 c) Narrate the importance of Kandariya Mahadev Temple, Khajuraho.
 d) Discuss the contribution of Hemadri to Yadava architecture.

Q.4 Answer the following question in detail. (Any One)

12

- a) Discuss the evolution of temple architecture in South India from 600 CE to 1200 CE, highlighting the contributions of the Pallavas and Cholas.
OR
 b) Describe the architectural significance of temple complex at Ter dist. Darashiv.

Q.5 Answer the following question in detail.

12

Examine how regional variations shaped temple architectural styles in India with suitable examples.

Seat No.	
----------	--

Set	P
-----	---

M.A. (A.I.H.C.&A.) (सत्र – IV) (नवीन/जुना) (CBCS) परीक्षा:
मार्च/एप्रिल – २०२६
Ancient Indian Numismatics (230111402)

वार, दिनांक : शनिवार, १८-०४-२०२६
वेळ: दुपारी ०३:०० ते ०५:३०

कमाल गुण: ६०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

- प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा. १२
- १) भारतातील सर्वात प्राचीन नाणी कोणती मानली जातात?
अ) सोन्याची नाणी ब) पंचचिह्नांकित नाणी
क) रोमन नाणी ड) चांदीची नाणी
 - २) पंचचिह्नांकित नाणी प्रामुख्याने कोणत्या काळात प्रचलित होती?
अ) वैदिक काळ ब) मौर्यकाळ
क) गुप्तकाल ड) मुघल काळ
 - ३) पंचचिह्नांकित नाणी प्रामुख्याने कोणत्या धातूपासून बनवली जात होती?
अ) चांदी ब) तांबे
क) सोने ड) लोखंड
 - ४) भारतात नाण्यांवर राजाचे चित्र प्रथम कोणी दाखवले?
अ) इंडो-ग्रीक शासक ब) मौर्य शासक
क) सातवाहन शासक ड) गुप्त शासक
 - ५) इंडो-ग्रीक नाण्यांवर कोणत्या दोन लिपी आढळतात?
अ) ब्राह्मी आणि नागरी ब) ग्रीक आणि खरोष्ठी
क) संस्कृत आणि तमिळ ड) फारसी आणि अरबी
 - ६) इंडो-ग्रीक राजा मेनांडर कोणत्या धर्माशी संबंधित मानला जातो?
अ) जैन धर्म ब) बौद्ध धर्म
क) हिंदू धर्म ड) शीख धर्म

- ७) कुषाण नाण्यांवर कोणत्या देवतांची चित्रे दिसतात?
 अ) फक्त भारतीय देवता
 ब) फक्त ग्रीक देवता
 क) भारतीय, ग्रीक व इराणी देवता
 ड) कोणत्याही देवता नाहीत
- ८) सातवाहन नाणी प्रामुख्याने कोणत्या धातूपासून बनलेली होती?
 अ) सोने
 ब) चांदी
 क) शिसे
 ड) लोखंड
- ९) सातवाहन नाण्यांवरील लेखन कोणत्या भाषेत असते?
 अ) संस्कृत
 ब) प्राकृत
 क) फारसी
 ड) तमिळ
- १०) चोल नाण्यांवर कोणते राजचिन्ह आढळते?
 अ) सिंह
 ब) वाघ
 क) हत्ती
 ड) घोडा
- ११) सातवाहन नाण्यांवर कोणते प्रसिद्ध चिन्ह दिसते?
 अ) उज्जैन चिन्ह
 ब) चक्र
 क) कमळ
 ड) धनुष्य
- १२) यादव वंशाची राजधानी कोणती होती?
 अ) देवगिरी
 ब) उज्जैन
 क) कांची
 ड) मदुराई

प्र.२ लघु उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार)

१२

- अ) भारतातील नाण्यांचा उगम स्पष्ट करा.
 ब) पंचचिह्नांकित नाण्यांची वैशिष्ट्ये लिहा.
 क) प्राचीन नाणी तयार करण्याच्या तंत्रांची माहिती द्या.
 ड) इंडो-ग्रीक नाण्यांची वैशिष्ट्ये लिहा.
 इ) सातवाहन नाण्यांवरील चिन्हे स्पष्ट करा.
 ई) कुषाण नाण्यांचे महत्त्व लिहा.

प्र.३ लघुनिबंध/टिपा लिहा. (कोणतेही दोन)

१२

- अ) सातवाहन नाण्यांतील धार्मिक बाबी
 ब) प्राचीन नाण्यांमधून मिळणारी सामाजिक व आर्थिक माहिती
 क) इंडो-स्कथियन नाण्यांची वैशिष्ट्ये
 ड) कुषाण नाण्यांवरील चिन्हे

- प्र.४ खालील प्रश्नांची सविस्तर उत्तरे लिहा. (कोणताही एक) १२
अ) भारतातील नाण्यांचा उगम व विकास स्पष्ट करा.
किंवा
ब) प्राचीन भारतातील नाणी तयार करण्याच्या तंत्रांची माहिती द्या.
- प्र.५ दीर्घ उत्तर. १२
सातवाहन व समकालीन शासकांच्या नाण्यांचे वर्णन करा व त्यातील धार्मिक व सामाजिक पैलू स्पष्ट करा.

Seat No.	
----------	--

Set **P**

**M.A. (A.I.H.C. & A.) (Semester - IV) (New/Old) (CBCS) Examination:
March/April – 2026
Ancient Indian Numismatics (230111402)**

Day & Date: Saturday, 18-04-2026
Time: 03:00 PM To 05:30 PM

Max. Marks: 60

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Choose the correct alternative from the options. 12

- 1) The earliest coins in India are known as _____.
 - a) Gold coins
 - b) Punch-marked coins
 - c) Copper coins
 - d) Roman coins
- 2) Punch-marked coins were mainly issued during the period of _____.
 - a) Gupta dynasty
 - b) Mauryan period
 - c) Chola dynasty
 - d) Delhi Sultanate
- 3) The metal mostly used for early punch-marked coins was _____.
 - a) Silver
 - b) Iron
 - c) Lead
 - d) Tin
- 4) The die-striking technique of coin manufacturing became common during the rule of _____.
 - a) Indo-Greeks
 - b) Satavahanas
 - c) Mauryas
 - d) Vakatakas
- 5) Indo-Greek coins usually contain inscriptions in _____.
 - a) Brahmi and Sanskrit
 - b) Greek and Kharoshthi
 - c) Tamil and Prakrit
 - d) Persian and Arabic
- 6) The famous Indo-Greek ruler known for issuing bilingual coins was _____.
 - a) Menander
 - b) Chandragupta Maurya
 - c) Samudragupta
 - d) Pulakeshin II
- 7) Kushana coins often depict which deity?
 - a) Shiva
 - b) Buddha
 - c) Various Iranian and Indian deities
 - d) Vishnu
- 8) The Satavahana coins were mainly made of _____.
 - a) Gold
 - b) Lead
 - c) Iron
 - d) Bronze

Seat No.	
----------	--

Set P

एम.ए. (A.I.H.C. &A.) (सत्र – IV) (नवीन/जुना) (CBCS) परीक्षा:
मार्च/एप्रिल – 2026

Philosophy & Religious Ideas in Ancient India (230111403)

वार, दिनांक : मंगळवार, २१-०४-२०२६
वेळ: दुपारी ०३:०० ते ०५:३०

कमाल गुण: ६०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा.

१२

- १) वैदिक काळातील 'ऋत' (Rta) ही संकल्पना कशाशी संबंधित आहे?
 - अ) यज्ञ विधी
 - ब) वैश्विक नियम/विश्वव्यवस्था
 - क) पुनर्जन्म
 - ड) संपत्ती
- २) 'उपनिषद' या शब्दाचा शब्दशः अर्थ काय आहे?
 - अ) गायन करणे
 - ब) जवळ बसणे
 - क) यज्ञ करणे
 - ड) प्रार्थना करणे
- ३) जैन धर्माचे २४ वे तीर्थंकर कोण होते?
 - अ) ऋषभनाथ
 - ब) अरिष्टनेमी
 - क) पार्श्वनाथ
 - ड) वर्धमान महावीर
- ४) जैन धर्मातील 'अनेकांतवाद' हा सिद्धांत कशाशी संबंधित आहे?
 - अ) अहिंसा
 - ब) सत्याचे बहुआयामी स्वरूप
 - क) अनीश्वरवाद
 - ड) ध्यान
- ५) 'चार आर्य सत्य' हे कोणाचे मुख्य शिक्षण आहे?
 - अ) शैव धर्म
 - ब) बौद्ध धर्म
 - क) वैष्णव धर्म
 - ड) शाक्त धर्म
- ६) पहिली बौद्ध धम्म परिषद कोठे भरली होती?
 - अ) वैशाली
 - ब) पाटलीपुत्र
 - क) राजगृह
 - ड) काश्मीर
- ७) बौद्ध ग्रंथ 'विनयपिटक' मध्ये कशाचे वर्णन आहे?
 - अ) तत्त्वज्ञान
 - ब) भिक्खूंचे नियम
 - क) बुद्धांची प्रवचने
 - ड) कविता

- ८) 'आळवार' संत कोणत्या देवतेचे भक्त होते?
 अ) शिव ब) शक्ती
 क) विष्णू ड) गणेश
- ९) भक्ती चळवळीतील 'द्वैत' तत्त्वज्ञान कोणी मांडले?
 अ) शंकराचार्य ब) मध्वाचार्य
 क) रामानुजाचार्य ड) कबीर
- १०) कोणत्या पंथात 'आदिशक्ती किंवा 'देवी' च्या पूजेवर भर दिला जातो?
 अ) शैव ब) शाक्त
 क) वैष्णव ड) बौद्ध
- ११) वेदांमधील अग्नीचा देव कोणता?
 अ) इंद्र ब) वरुण
 क) अग्नी ड) सोम
- १२) बौद्ध धर्मात जन्म-मरणाच्या चक्रातून मुक्ती मिळवण्याला काय म्हणतात?
 अ) मोक्ष ब) कैवल्य
 क) निर्वाण ड) समाधी

- प्र.२ टिपा लिहा. (कोणतेही चार) १२
 अ) यज्ञ संकल्पना (वैदिक यज्ञ विधि).
 ब) जैन धर्मातील पंचमहाव्रते.
 क) अष्टांगिक मार्ग (बौद्ध धर्म)
 ड) भक्ती चळवळीची वैशिष्ट्ये.
 इ) हिंदू धर्मातील पुराणांचे महत्त्व.
 ई) उपनिषदांमधील ब्रह्म आणि आत्मा संकल्पना.
- प्र.३ खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) १२
 अ) दिगंबर आणि श्वेतांबर पंथांमधील फरक स्पष्ट करा.
 ब) बौद्ध संघाची रचना आणि कार्याची चर्चा करा.
 क) शैव धर्माचे मुख्य तत्त्वज्ञान थोडक्यात सांगा.
 ड) स्मृती ग्रंथांमध्ये कोणत्या मुख्य शिकवणी आढळतात?
- प्र.४ सविस्तर उत्तर लिहा. (कोणताही एक) १२
 अ) प्राचीन भारतीय समाजावर बौद्ध धर्माच्या सामाजिक आणि धार्मिक प्रभावाचे विश्लेषण करा.
 किंवा
 ब) जैन सृष्टीशास्त्र (Metaphysics) स्पष्ट करून 'जीव' आणि 'अजीव' या संकल्पनांवर प्रकाश टाका.

- प्र.५ प्राचीन वैदिक काळापासून ते वैष्णव आणि शैव धर्माच्या उदयापर्यंतच्या धार्मिक विचारांच्या उत्क्रांतीचा आढावा घ्या. काळाप्रमाणे उपासनेच्या स्वरूपात कसे बदल झाले? १२

Seat No.	
----------	--

Set P

एम.ए. (A.I.H.C. & A.) (सत्र - IV) (जुना) (CBCS) परीक्षा:

मार्च/एप्रिल - २०२६

Indian Tourism (230111405)

वार, दिनांक: गुरुवार, २३-०४-२०२६
वेळ: दुपारी ०३:०० ते ०५:३०

कमाल गुण: ६०

सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र.१ खालील दिलेले योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा.

१२

- १) "पर्यटन" हा शब्द कोणत्या शब्दापासून आला आहे?
अ) लॅटिन शब्द टोर्नस ब) ग्रीक शब्द टूरिस
क) इंग्रजी शब्द टूर ड) पर्शियन शब्द तुर
- २) पर्यटनाचा मुख्य उद्देश काय आहे?
अ) व्यापार ब) मनोरंजन आणि प्रवास
क) शेती ड) खाणकाम
- ३) पर्यटनात प्रामुख्याने लोकांची हालचाल असते.
अ) कायमस्वरूपी वसाहत ब) तात्पुरता मुक्काम आणि विश्रांती
क) लष्करी उद्देशाने ड) फक्त शिक्षण
- ४) पर्यटक मार्गदर्शकाकडे असणे आवश्यक आहे.
अ) चांगले संवाद कौशल्य ब) ऐतिहासिक ज्ञान
क) नेतृत्व क्षमता ड) वरील सर्व
- ५) भारतातील पर्यटनाला कोणती संस्था प्रोत्साहन देते?
अ) पर्यटन मंत्रालय ब) संरक्षण मंत्रालय
क) कृषी मंत्रालय ड) वाणिज्य मंत्रालय
- ६) ट्रॅव्हल एजन्सी प्रामुख्याने प्रदान करतात.
अ) तिकीट बुकिंग आणि प्रवास नियोजन
ब) कृषी सल्ला
क) बँकिंग सेवा
ड) कायदेशीर सेवा

- ७) भाजे लेणी येथे आहेत.
 अ) पुणे जिल्हा
 क) नाशिक जिल्हा
 ब) औरंगाबाद जिल्हा
 ड) सातारा जिल्हा
- ८) कार्ले लेणी यासाठी प्रसिद्ध आहेत.
 अ) चैत्य हॉल
 क) किल्ल्याच्या भिंती
 ब) मंदिर बुरुज
 ड) संग्रहालयातील कलाकृती
- ९) दुर्गा मंदिर येथे आहे.
 अ) ऐहोल
 क) खजुराहो
 ब) कोणार्क
 ड) तंजोर
- १०) दुर्गा मंदिर कोणत्या राजवंशाचे आहे?
 अ) चालुक्य
 क) गुप्त
 ब) मौर्य
 ड) कुशाण
- ११) राष्ट्रीय संग्रहालय येथे आहे.
 अ) नवी दिल्ली
 क) कोलकाता
 ब) मुंबई
 ड) चेन्नई
- १२) राष्ट्रीय संग्रहालयाची स्थापना झाली.
 अ) १९४९
 क) १९३०
 ब) १९५५
 ड) १९६०

प्र.२ संक्षिप्त उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार)

१२

- अ) पर्यटन म्हणजे काय?
 ब) पर्यटनाचा उद्देश
 क) भाजे लेणी
 ड) दुर्गा मंदिर, ऐहोळ
 इ) टूर ऑपरेटर
 ई) ट्रॅव्हल एजन्सीज

प्र.३ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)

१२

- अ) रायगड किल्ल्याचा इतिहास आणि महत्त्व यावर चर्चा करा.
 ब) तंजावर येथील बृहदीश्वर मंदिराच्या स्थापत्यशास्त्रीय महानतेवर चर्चा करा.
 क) कोणार्क सूर्य मंदिराचा इतिहास, वास्तुकला आणि सांस्कृतिक महत्त्व स्पष्ट करा.
 ड) खजुराहो येथील कंदरिया महादेव मंदिराची स्थापत्य शैली आणि शिल्पकला सौंदर्य स्पष्ट करा.

- प्र.४ खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणताही एक) १२
- अ) मराठा इतिहासात पन्हाळा किल्ल्याचे महत्त्व स्पष्ट करा.
किंवा
- ब) शिवाजी महाराजांचे जन्मस्थान म्हणून शिवनेरी किल्ल्याचे ऐतिहासिक महत्त्व यावर चर्चा करा.
- प्र.५ प्रभावी पर्यटक मार्गदर्शकाचे गुण आणि कर्तव्ये यावर चर्चा करा. १२

Seat No.	
----------	--

Set **P**

**M.A. (A.I.H.C. & A.) (Semester - IV) (Old) (CBCS) Examination:
March/April - 2026
Indian Tourism (230111405)**

Day & Date: Thursday, 23-04-2026
Time: 03:00 PM To 05:30 PM

Max. Marks: 60

Instructions: 1) All questions are compulsory.
2) Figures to the right indicate full marks.

Q.1 Select the correct alternative.**12**

- 1) The word "Tourism" is derived from which word?
 - a) Latin word Tomus
 - b) Greek word Touris
 - c) English word Tour
 - d) Persian word Tur
- 2) What is the main purpose of tourism?
 - a) Trade
 - b) Recreation and travel
 - c) Agriculture
 - d) Mining
- 3) Tourism mainly involves movement of people for _____.
 - a) Permanent settlement
 - b) Temporary stay and leisure
 - c) Military purposes
 - d) Education only
- 4) A tourist guide should have _____.
 - a) Good communication skills
 - b) Historical knowledge
 - c) Leadership ability
 - d) All of the above
- 5) Which organization promotes tourism in India?
 - a) Ministry of Tourism
 - b) Ministry of Defence
 - c) Ministry of Agriculture
 - d) Ministry of Commerce
- 6) Travel agencies mainly provide _____.
 - a) Ticket booking and travel planning
 - b) Agricultural advice
 - c) Banking services
 - d) Legal services
- 7) Bhaje caves are located in _____.
 - a) Pune district
 - b) Aurangabad district
 - c) Nashik district
 - d) Satara district
- 8) Karle caves are famous for _____.
 - a) Chaitya hall
 - b) Temple tower
 - c) Fort walls
 - d) Museum artifacts
- 9) Durga Temple is located at _____.
 - a) Aihole
 - b) Konark
 - c) Khajuraho
 - d) Tanjore

